

TRANSILVANIA

Anul 56.

Maiu - Iunie 1925.

Nr. 5-6.

Zaharia Bârsan

NUMĂR DEDICAT

artistului dramatic ZAHARIA BÂRSAN, la 25 ani
de activitate dramatică.

Zaharia Bârsan și „Asociațiunea“.

Pentru festivalul din 3 Mai 1925 a trimis «Asociațiunea» pe adresa directorului despărțământului Cluj, a dlui Nicolae Bogdan, următoarea scrisoare, cu menirea de a i se inmanua celui sărbătorit.

«Dl Zaharia Bârsan își serbează 25 de ani de activitate dramatică.

Cine a urmărit, cât de cât, evoluția noastră culturală din ultimele 3 decenii, s'a oprit, de sigur, de nenumărate ori, la poeziile, novelele, piesele teatrale, amintirile dlui Zaharia Bârsan, prin revistele noastre, și la reprezentațiile cu diletanți și cu actori de profesie, conduse de dsa.

N'a fost sărbătoare națională mai remarcabilă la care să nu fi contribuit și dl Z. Bârsan cu arta sa, recitându-ne sau nemuritoarea «Satiră» a III-a sau jucându-ne piese teatrale, ca «Fântâna Blanduziei», la inaugurarea Muzeului «Asociațiunii».

Dsa a contribuit în mare măsură ca florul sfânt, la auzul versului frumos, românesc, să se răspândească în mii și mii de piepturi. Tineretul de astăzi nu își poate da seama, dar cei mai în vârstă cântăresc prea bine cât de mult a ajutat dl Zaharia Bârsan cu arta dsale ca orașele și satele noastre să primească nutremânt sufletesc ales, ca să se contrabalanseze valul de apatie spirituală, de somnolență și valul de murdărie, răspândit printr'o literatură primejdioasă.

Cine l-a urmărit în cariera dsale știe cu câte mizerii a avut să lupte, jucând — câte odată — pe scene improvizate, pe butoaie de bere, luptându-se cu glasurile răgușite ale beutorilor, cari sfidau «arta», știe câte obstacole i-a pus un regim mașter pentru noi; știe că numai mulțumită idealismului mare, întovărășit cu râsul acela sănătos, nefățărit, întremător, i-a reușit să învingă toate piedecile.

Dacă a fost cineva idealist din generația dlui Z. Bârsan — a fost dsa și faptul acesta este cu atât mai

remarcabil, cu cât actorul dramatic, căruia viitorimea, se zice, că nu-i împletește cununi, este mai mult expus desiluziilor.

Vrem să sfidăm dictonul de mai sus și să adevărim de pe acum că viitorimea se va gândi cu drag la alesul Melpomenei și al Thaliei. De aceea s'a adunat publicul acuma, din multe ținuturi românești.

Dl Zaharia Bârsan s'a angajat «slugă la două stăpâne» (nu la doi stăpâni, ca în piesa lui Goldoni), credincios aderent al Artei adevărate și al «Asociațiunii» noastre și serviciile aduse au fost atât de vrednice de laudă, încât, acum, după un serviciu de 25 de ani, «Arta» și «Asociațiunea» vin să-i strângă mâna și să-i mulțumească pentru prețioasele servicii prestate.

În clipele acestea multe sute de mii de români se plimbă cu gândul în sala aceasta de «Teatru național» și mulți, mulți doresc capului acestui «Teatru» ani mulți și vigoare, ca să poată persevera pe cărarea apucată.

Dacă este să dorim ceva în clipele acestea solemne, este ca suflul de idealism, de pessima specie, dacă vreți, să nu dispară din rândurile noastre, ca să mai avem cât de mulți Zaharia Bârsani, fiindcă numai cu ajutorul lor vom putea răsbate și vom putea rezolvi grelele probleme, a căror ducere în îndeplinire ne este impusă.

«Asociațiunea» e fericită că poate sărbători pe dl Zaharia Bârsan; a lansat un apel-călduros ca pretutindeni unde va colinda la vară trupa dlui Bârsan să fie primit cu brațele deschise de despărțămintele noastre; tipărește un număr din «Transilvania», dedicat aproape în întregime mișcării teatrale românești și-i urează și la festivalul dela teatru ajungerea tuturor țințelor curate, spre cari tinde și astăzi, spre folosul și bucuria noastră, a tuturor.

In numele comitetului central:

Dr. Octavian Russu,
v.-președinte.

Dr Horia Petra-Petrescu,
secr. lit. subst.

Din turneul Z. Bârsan.

Cum se făceau pregătirile pentru o reprezentație teatrală?

Puține orașe din Ardeal puteau da, înainte de unire, o sală plină pentru o reprezentație artistică. Numai adunările generale ale Astrei sau ale Fondului de teatru puteau da această asigurare, fără o bună organizare premergătoare, ori în ce oraș s'ar fi ținut. La aceste congrese venea lumea din toate colțurile Ardealului și Bănătului.

Reprezentațiile date de trupa Z. Bârsan s'au desfășurat înaintea sălilor pline, mulțămită afluenții intelectualilor satelor din jur. Dar pentru acest concurs al provinciei era cu totul necesară inima caldă a centrului. Am avut și avem un număr de mici orașele ai căror intelectuali se însuflețeau sincer de ori ce acțiune culturală sau națională, și cari nu pregetau ori ce osteneală pentru a pregăti succesul. Am avut și avem și orașe mai reci, pe cari vestea sosirii trupei lui Z. Bârsan nu le împresiona, nime nu se grăbea să pună la cale înființarea unui comitet de organizare pentru câștigarea sălii, a decorurilor, pentru aranjarea «mesei comune», etc. Nime nu-și lua osteneala să avizeze satele, să facă propaganda necesară pentru participarea la festival.

Așa că, în trecut, am avut două-trei orașe, și mi se pare dintre cele cu mai mulți intelectuali, în cari Z. Bârsan a trebuit să joace în fața unor săli nu prea pline, și în cari artistul nu era de fel în primejdie să fie reținut o zi sau două, de mulțimea admiratorilor de cari cu greu scăpa în alte orașe.

Cred că artiștii, cari fac azi turnee vor înțelege ușor de cari orașe e vorba, căci oamenii nu se schimbă așa de ușor.

Vor înțelege, deși situația e mult schimbată în favorul nostru, mai ales prin numărul tot mai mare al românilor la orașe, cari azi ar putea da, aproape pretutindenea, săli pline, când trupe de adevărați artiști se abat prin orașele lor.

Înainte vreme însă ori ce succes trebuia pregătit prin mobilizarea intelectualilor din oraș și din comunele din jur. Ostilitatea ne încunjura din toate părțile, în orașele ungurești ca și în cele săsești; de concursul autorităților ori al populației streine nici vorbă nu putea fi. Cine-și mai dă seama azi de

greutățile manifestărilor noastre culturale de atunci? Azi, când primăriile, autoritățile, poliția, dau concursul lor, nu numai trupelor artistice, care-l merită, ci atâtor bieți diletanți, cari vin în numele «artei bucureștene»?

Z. Bârsan în Vialou Vodă.

Programul turneelor artistului Z. Bârsan era din vreme anunțat de ziarele noastre, cu nelipsita și liniștitoare mențiune că turneul are autorizația guvernului maghiar. Intelectualii dela orașe luau, astfel, cunoștință de ziua în care trupa Z. Bârsan va fi în mijlocul lor și se puneau pe lucru. De obicei erau aceiași oameni, cari lucrau în cadrele despărțămintelor «Astrei»,

ca prezidenți, secretari sau membri în comitet. Consfăturile începeau numai decât pentru buna primire, buna găzduire a trupei, ca și pentru succesul reprezentației. Ospitalitatea românească, în multe din orașelele noastre, nu înțelegea să lase pe artiști să găzduiască la otele. Ei erau socotiți ca niște oaspeți, cari vin în familie, și pentru găzduirea lor se ciocneau adeseori, vizibil și invizibil, ambiții, ca și dragostea sinceră față de artiști. Comitetul ce se forma trebuia să angajeze sala, să se îngrijească de decorul ei, în multe locuri de scenele necesare, și aproape pretutindenea de scenă. Aceasta din urmă dădea cea mai mare bătaie de cap, căci trebuia înfiripată dela podiu până la cortină. Cei mai pricepuți și cari se considerau înșiși înzestrați cu un gust artistic mai pronunțat, — de obicei între foștii diletanți artistici în tinerețele lor, — erau incredințați cu această operă principală.

Se căutau covoarele cele mai frumoase în posesiunea diferitelor familii, pentru scenă, se mărea ori se micșora podiul, după cum se împărțeau părerile celor pricepuți, se urcau pe scări, băteau cuie, și, cu toate acestea, uneori scena nu reușea să fie cu desăvârșire gata decât c'o minută înainte de darea cortinei la o parte.

În orașele pe cari le-am numit mai reci, și în altele unde nu se găseau «artiști» pricepuți în construirea scenei, în după-amiaza reprezentației trebuiau înșiși actorii trupei, în frunte cu dna și dl Bârsan să-și vadă de casă. Și, chiar unde se găseau meșteri, artiștii noștri aveau mereu de făcut corecturi indispensabile. Adeseori aveau nevoie de-o ușe, de-o fereastră, care nu se vedea nicăiri.

Și, cu toate aceste pregătiri, ce înjghebări rudimentare erau scenele, pe cari trebuia să joace trupa!

Alți membri din comitet aveau să vorbească cu restauratorul, să târguie prețul salei, să vorbească despre «banchet», să se înțeleagă cu un taraf de lăutari, iar alții începeau propaganda la sat și la oraș și se interesau de plasarea билетelor, aceasta din urmă una din operațiile cele mai gingașe în orașelele în cari toată lumea voia să ocupe rândul întâi de scaune.

Intellectualii dela sate luau cunoștință și din ziare și din scrisorile dela centru, despre evenimentul artistic și național. Dar și aici, între 4—6 oameni, se afla unul ori doi cu inima

mai caldă, cari se hotărau repede. Ceilalți trebuiau înduplecați cu multă stăruință, nu pentru că n'ar fi fost dornici să vadă spectacolul, dar greutatea drumului, întoarcerea în puterea nopții acasă, ieșirea din obicei, erau tot atâtea motive, care-i făcea să zăbovească cu hotărîrea. Unde mai erau și ne-

Z. Bârsan in Hamlet.

veste tinere sau fete mari la casă se începea adeseori un adevărat războiu. Bărbatul nu se gândea că femeile nu pot veni la reprezentație în orice haină, ele, pe de altă parte, nu se lăsau convișe să rămână acasă, ori cât de greu ar fi fost drumul de noapte la întoarcere. Știau ele că întoarcerea se va face în zorii zilei ori și mai târziu. Și așa bărbatul trebuia să

vadă, până la reprezentația Z. Bârsan, de-o haină nouă, de-o pălărie.

Românul e greu de pornit — știm toți, cari am trăit mereu în contact cu poporul, ca și cu intelectualul — dar dacă s'a pornit odată și-i place de ce s'a apucat, duce lucrul la bun sfârșit.

Trebuia stăruință și până-l puneai pe țăran să plece la o alegere de deputat și până-l determinai pe câte-un intelectual să participe la o mișcare culturală, să vină la un festival. Dar dacă-l porneai, îi părea bine și era vesel.

De turneurile lui Z. Bârsan veselia aceasta a fost nedespărțită. Reprezentația artistică deschidea și lumina sufletele, așa că «masa comună» ce urma după festival se schimba de obicei în praznic național, cu cuvântări de preamărire a limbii, cu mândre cântece naționale.

Toată lumea își uita bucuros de oboseala drumului sau a alergărilor și se petreceau câteva ceasuri neuitate, în cari conștiința națională trezită, înviorată, deschidea flori neașteptate.

Răsplata și-o avea fie care în sine însuș pentru ajutorul dat, când vede, cel puțin pe câteva ceasuri, frumusețile unei vieți curat românești.

Și amintirea lor a rămas neștersă în sufletele multora.

I. Agârbiceanu.

Artist și dascăl.

Zaharia Bârsan a cutreierat Ardealul în vremea când miștrii deia budapesta îi-au hărăzit legea școlară, prin care se ținea la maghiarizarea învățământului nostru și legea de înființare a episcopiei dela Hajdudorogh, care începuse procesul de maghiarizare a religiei românești. În vreme ce numărul școlilor românești scădea, iar în cele cari mai rămăneau în ființă se auzia tot mai multă limbă ungurească și tot mai puțină limbă românească și în vreme ce numărul altarelor românești decreștea dela o zi la alta, Zaharia Bârsan ridică în fiecare oraș, orasei sau sat românesc mai mare câte un altar neprihănit cultului limbii naționale și frumosului artistic. Prin Zaharia Bârsan

teatrul, care până aci sau nu existase, sau fusese o simplă *comédie*, menită să amuzeze pe spectatori, deveni o școală, iar actorul încetă de a mai fi privit ca un simplu comediant și luă asupra-și rolul de dascăl.

După desrobirea Ardealului, lui Z. Bârsan îi fu sortit să ridice, alături de înalta școală de știință din capitala provinciei liberate, o altă școală superioară, de idealism, de morală și de naționalism. Teatrul Național din Cluj a fost, ca și Universitatea românească de acolo, din prima zi în care și-a deschis porțile, o instituție de cultură și de progres, care a contribuit într-o largă măsură la întemeierea și consolidarea vieții românești în această cetate, care ne-a fost atât de ireductibilă inamică veacuri de-a rândul.

Ardealul, care în cursul timpului a dat românismului vlădici evlavioși și cărturari, cronicari înțelepți și patrioți, dascăli idealiști și devotați, poeți suavi și cu suflet din sufletul popoului, — prin Z. Bârsan și-a dat sie-și pe cel dintâi artist dramatic și pe cel dintâi scriitor dramatic serios. Deși trecut în «țară», Z. Bârsan a rămas vecinic «ardelean», cu gândul la cei din mijlocul cărora plecase și la cari revenia cât putea mai des, în vremurile de apăsare, și la cari s'a reîntors definitiv în momentul când împrejurările favorabile i-au permis să desfășure o operă culturală sistematică, în deplină libertate.

Bârsan este cea mai curată glorie artistică a Ardealului și prezența lui la conducerea destinelor Teatrului Național din Cluj, în epoca de formare și de consolidare a acestuia, a fost un noroc tot atât de mare, ca și prezența lui în Ardeal pe timpul ungunilor, când orice altă activitate dramatică serioasă era cu neputință.

El a creat în cultura Ardealului epocă și numele lui va fi amintit totdeauna cu laudă și cu recunoștință, ca al unui *adevărat dascăl*.

Cluj, 25 Aprilie 1925.

Onisifor Ghibu,
profesor universitar.

*Comeaia vrea să îmbuneze prin râs; dar nu prin ridiculizare crudă...
Folosul ei adevărat, general, zace în: Râsul însuș, în exercițiul proprietății
noastre (spirituale) de a băga de seamă ridicolul.* Lessing.

Zaharia Bârsan, poetul.

Cetind volumul de «*Poezii*»¹, apărut după războiu, regăsești cu bucurie versurile resfirate cu atâta dărnicie prin «*Semăntorul*», «*Floarea albastră*», «*Lucașdărul*», «*Familia*» și alte reviste de ale noastre.

Adunate mănunchiu nu și-au pierdut nici acum mireasma, dimpotrivă, dau un miros întremător, în mijlocul miasmelor de astăzi.

Di Zaharia Bârsan a fost întotdeauna un idealist incorigibil, pe lângă toate clipele trecătoare de decepție, însemnate în volumul de versuri, cu conștiințiozitatea-i caracteristică.

O fire de boem, la începutul carierei, înainte de a ajunge directorul Teatrului național din Cluj, i-a plăcut de multe ori să ia lumea de-alatul, hai-hui, și a străbătut țara noastră, a colindat Italia, Germania, Franța, oprindu-se unde-i da inima ghies.

Un trubadur din Evul mediu, dușman neîmpăcat al oricărui „Ausweis“ (de aceea a ajuns și cu societatea de fond de teatru, temporal, în corn de capră: Societatea cerea patalama, negru pe alb, că a urmat studii regulate la conservatorul din Berlin — câtă vreme bursierul declara: am văzut, am trăit — și-atât)! Poetul Bârsan ia ghitara, își instrună coardele și cântă astfel:

Am să fur în noaptea asta
Stelele strălucitoare,
Să mi le 'npletesc în raze
Și să-ți fac o cingătoare.

Să-i șoptesc în taină lunei
De mijloc să ți-o acațe,
De mijloc când te-oi cuprinde
Cerul tot să-l iau în brațe...

Lună, spune-mi, dragă lună,
Ce mai face ea acu?
— «Doarme, toată lumea doarme.
Haide, culcă-te și tu!»

— Doarme?... Lună, dar cum doarme?
Ca o zână din povești?...
— «Cum să doarmă? Cum se doarme,
Visătorule ce ești!»

— Și visează?... Lună bună,
Ce visează ea spre zori?...
Luna râde și 'mi răspunde:
— Lasă, nu mai știi... că mori!

Drăgălășia aceasta este caracteristică poeziilor *mai cu seamă* în epoca întâi a evoluției sale de autor liric. Sunt sentimentele

¹ București, Edit. «Cartea Românească», 60 Lei, 256 pag.

unui poet delicat — licăririle unor gânduri șugubețe, amărăciunile unor ghimpi trecători. Alte două exemple:

Ochii mari și gura mică,
Buzele de trandafir...
S'o privesc par'că mi-e frică...
Și n'am ochi să mi-o admir!

Când o văd trecând pe stradă,
Nici n'atinge de pământ,
E ca fulgul de zăpadă...
Și n'am suflet să mi-o cânt!

Iar acas' se face-a plânger,
Brațele spre ea de 'ntind,
Subțirică... de s'ar frânge...
Și... n'am brațe s'o cuprind!

Mi-ai întins voioasă cupa
Dragostei înflăcărare:
— «Ia și bea din fericire!»
Nu știam că-mi dai păcate...

Mi-ai întins-o a doua oară,
Dragălașa mea ispită...
Am băut-o dintr'odată...
— Și știam că-i otrăvită...

Unele din aceste poezii aduc cu poeziile din „Cartea cântecelor” de Heine, ca eufonie, ca gingășie, ca durere resemnată, ici-colea. Forma poeziei populare l-a inspirat și pe autorul nostru, ca pe Iosif, Lenau. Sub multe din ele ai putea scrie: «*Cantabile*» și este de mirare că nu s'au îmbiat mai mulți compozitori până acum să compună muzică pe textul poeziilor acestora. (La serbătorirea dela Cluj, 3, V. 1925, a cântat dl *Gavril Negrea* două compoziții proprii, cu textul din versurile de aici.) Dacă am avea un *Brahms*, un *Hugo Wolf*, un *Cezar Frank*, un *Fauré*, ne-ar fi oferit lucrări muzicale în genul acesta.

Judecați înși-vă dacă un *Brahms*, autorul „Cântecelor de dragoste”, n'ar fi găsit inspirație în poeziile următoare:

De ce ți-s ochii-așa albaștri,
De mă 'nsenini când mă privești,
Ca dimineața când pătrunde
Albastrul zilei pe ferești?

Și când surizi așa... a lene...
La ce ispită mă îndemni?
Ah, tremuratul tău de gene
Ce trist pe suflet mi-l însemni!

Somn li-e mamă ochilor
Și-i pustiu, mămuca,
Da-mi-ași dorul norilor,
Norii să mi-l ducă...

Să mi-l poarte 'n depărtări
Pe pustiu de zare...
Și 'n amurgul unei sări
Să mi-l lase 'n mare...

Zaharia Bârsan mai încearcă o armură și mai grea, cu toate că nota de până acum este cea mai caracteristică firei sale. Vrea

să filozofeze și atunci ne scrie *sonete — pro domo —* ca acestea :

I.

Cu soarele ce prinde să răsară
Răsar mereu surisuri de Dalile,
Ce ne-amăgesc de-alungul unei zile,
Ca să ne lase singuri mai pe sară...

Simțim atunci și visuri și idile
Și le vedem cum ni se 'ngroapă iară
In adâncimea liniștei de-afară,
Lucind tot mai puțin... și mai umile...

Și azi așa... și tot așa de-apururi;
Ne facem cărji de umbre și himere,
Ca să urcăm al zilelor calvar...

Târziu, printre noptatice contururi...
Privim cum ni se 'neacă în tăcere
O zi pierdută iarăș în zadar...

II.

Mă scaldă noaptea 'n apa-i de hodină
Și 'n zori, ca din botez, mă școl curat
Și bun ca un copil nevinovat
Pornesc suișul vesel de lumină.

Dar voi... cu sufletul înourat
Mă 'nlănțuiți în hora-vă meschină...
Și cine poate să-mi găsească vină
Că mă trezesc un rău și-un ne'mpăcat?

Pe lună doar mă regăsesc cu iară...
Un răsfățat al nopților de vară,
Un Dumnezeu din zare până 'n zare...

Și-atunci vă văd venind ca niște hoți,
Înălțându-vă păcatul spre iertare...
— Și... de pe tronul meu vă iert pe toți!

Iertarea aceasta nobilă, zimbetul de superioară înțelegere, a tuturor patimilor omenești, mirmidone pentru cel ce se știe ridica peste mușuroaiele locuite de *cazau* — nu se ia în considerare, atunci, când se apropie de iubita și muncita sa mamă (și *mama* lui, mucenică, *trebuie* amintită cu respect într'un număr închinat fiului). In fața mamei sale își face imputări nemeritate,

de flagelant. E o poezie frumoasă, care și-a așteptat comentarul și care și l-a găsit acum:

Ai muncit o viață 'ntreagă,
ca să te mândrești cu mine!...
Ți-ai dat sufletul, odihna...
toate clipele senine
Ți le-ai dat, iubită mamă,
să mă faci mai fericit...
Ți-ai tras pâinea dela gură,
traul ți l'ai înegrit
Și visând zile frumoase
într'o lume de suspine,
Ai muncit o viață 'ntreagă,
ca să te mândrești cu mine...

.....

— «Nu mai plânge, puiul mamei...
nu vezi tu cum ți se strânge
Tinereța ca o floare?...
fii cuminte, nu mai p'ânge!
Spune-mi mie ce te doare,
spune-mi inger mititel,
Bunul Dumnezeu e 'n ceruri
și mă voi ruga de el»...
Și când mă trezeam din plânsu-mi,
te vedeam înghennunchiată
Inaintea Maicei-sfiinte...
cu privirea 'ngândurată
Te rugai de Prea-curata
să-mi dea minte și noroc...

.....

O, de-atunci trecut-a vreme...
m'am tot dus din loc în loc,
Vecinic doritor de pace,
să-mi găsesc o clipă bună...
Dar... e scris... aceiaș doină
peste viața mea răsună...

-
- Și pe urmă, când văzut-ai
răsplătirea muncii tale,
Ai căzut la gânduri, mamă,
suflet pusit de jale...

Visurile tale toate
s'au făcut grămezi de scrum,
Peste care-un vânt de iarnă
urlă pustiind acum...
Și eu vecinic sunt acelaș
visător pe calea vieții;
Cânt de dragul unei frunze,
plâng de dorul dimineții,
Și străin în lumea asta
n'am nici casă, nici cărare...
Și pierdut mă 'nchin icoanei...
ce-mi suride 'n depărtare»...

.

Poetul a scris poezia aceasta de mult (a apărut și în 1903, în colecția sa „Visuri de noroc”). Acum nu mai e străin pe lume, acum nu este lipsit de cărare, acum are chiar și casă, casă, pre-dată poetului român în semn de recunoștință pentru serviciile sale de „visător“.

Dacă volumul de versuri („Poezii“) se caracterizează prin gingășie, subtilități, cari sunt îmbibate de tonalitatea sănătoaselor noastre cântece populare și de o melancolie mocnită, poeziile publicate laolaltă cu piesa teatrală „Se face ziuă“ și cu „Poemul Unirei“¹ se disting prin virilitatea lor.

Aici vrea să fie un Tyrteu al românilor și îi și reușește, «*Ca mâni va bate ceasul*» a fost una din cele mai citite și iubite poezii în decursul războiului. Scrisă în 1913, a contribuit în parte și ea, ca „să se-ascundă bufnițele toate“. Poetul cere o «*Dumneacă a 'nfrățirii*» („Vis“) strigă: «*Sus frunțile... și credeți în unul Dumnezeu!*», iar în «*Cu toți una*», după războiu, caută să mângăie astfel pe cei ce au pierdut ființe scumpe pe câmpul de luptă:

Noi n'avem morți în țară și nimenea nu plânge
Și nici un suflet încă de jale nu s'a stâns!...
Pe cei ce-s duși... cu fală noi îi purtăm în sânge,
Credința lor e farul ce 'n veci nu se va stânge...
De-ar fi să cadă cerul... noi n'avem morți de plâns!

Zadarnică, o, jale, ai vrea să rupi cununa!...
De cei plecați ne leagă acelaș fir de tort!...

¹ «*Se face ziuă*», Versuri, «Poemul Unirii», laolaltă, Edit. «Cartea Românească», prețul 45 lei, 144 pagini.

Credința lor a noastră-i, acum și 'n totdeauna!...
A lor fuse credința să fim cu toții una!...
Zadarnic bași la poartă... noi n'avem nici un mort!

Frumoase, înălțătoare sentimente evocă în clipa când e vorba să aducă *omagiul Franței*, la o serbătorire a poporului francez în Cluj. Servească citatul acesta ca exemplu și pentru nota

Z. Bârsan în Regele Oedipus.

cealaltă a caracteristicii poeziei sale: *elanul* curat, pus în slujba unei idei *nobile*:

Mărire Ție... țara minunilor... de sus!...
Pe Tine cerul vecinic te are cea mai dragă;
Străfulgerări de raze de el par'că Te leagă...

Și cum Te văd, departe, Tu luminezi întreagă...
Și-mi pari în strălucirea aprinsului apus

O falnică statuie scăldată 'ntr'un mister...
C'o mână ridicată 'n albul fără pată,
Cu cealaltă întinsă spre lumea 'ndurerată,
Așa Ți-a fost menirea... cu inima curată
Să legi întreg pământul cu Dumnezeu din cer!

Din ce-ai avut în Tine mai mare și mai sfânt
Ai risipit, bogato, c'o dărnicie rară;
Fâșii din al Tău suflet... ca suflet să răsară...
Cum fac semănătorii vrăjiți de primăvară,
Când își aruncă bobii săracului pământ!

Ai semănat dreptatea și-ai revărsat văpăi
Ce-au botezat pământul în sfânta primenire...
'Nainte-mergătoare spre culmi de mântuire
De câte ori scăpat-ai onoarea de pieire,
Și-ai dus cu Tine lumea pe luminoase căi!...

Noi Te privim cucernici... cu ochii 'nduioșați...
Și Te-om slăvi de-apururi în cântecele glii
Și 'n imnuri de unire Te-or preamări copiii
Și sfintele hotare găsite-ale moșii
Și morții Tăi și-ai noștri ce dorm îmbrățișați.

Mărire Ție, țara luminilor cerești!...
Revarsă-Ți peste lume prinosul Tău de soare...
Și de-o fi iar furtună... din codri și ogoare
Ne-om înălța spre Tine și 'n falnica-Ți splendoare
Vom reinvia Mărăștii, Oituz și Mărășești!...

*Atât în numele artei cât și în numele tinereții trebuie să
protestăm împotriva principiului : comedia curată sau adevărată
este un lucru pentru sine și n'are nimic de a face cu morala.
Dacă comedia, în orice găteală, înseamnă o imitare a vieții reale,
cum este cu puțință să n'albă nici o legătură cu legile, cari nor-
mează viața și cu sentimentele pe care le evocă fiecare eveniment.*

Macaulay.

O mare primejdie comună.

— Pornografia în teatru. —

De H. P.-P.

Intr'o conferență publică, ținută în «Seminarul de știință teatrală» la universitatea din Colonia, a redat directoara de teatru Luisa Dumont ideile lui Bernhard Shaw despre teatrul actual precum urmează: «B. Shaw s'a exprimat de curând (1924) în fața unui ziarist american cu multă amărăciune despre teatrul actual. Răul, care domnește, este o *problemă europeană*, nu numai germană. Shaw spune: *Teatrul actual* nu este de luat în serios — lucrează numai, *pregătind terenul prostituției*». Dna Luisa Dumont urmează: «Durere, e prea adevărat. N'ar trebui să se aleagă un conducător de teatru cu aceeaș, ba poate chiar cu o și mai mare băgare de seamă, ca d. e. un director de școală, un profesor universitar? Ce i se încredințează? Comoara națională a poeziei, va să zică bunul cel mai mare al statului — întreagă tinerimea. Tinerimea — generației artistice viitoare, destinată ca să fie mai târziu conducătoarea poporului — tinerimea poporului întreg, care-și primește, adeseori, impresiile hotărâtoare pentru întreaga viață, în teatrul, care e stăpân, orice am zice, peste mijloacele cele mai ademenitoare ale senzurilor». (După «Deutsche allgem. Zeitung» 7 XII. 1924.)

Am ales citatul acesta, cam lung, în fruntea rândurilor de față, ca să intrăm, fără multă vorbă, în medias res — în esența problemei — acum, când este să serbătorim pe directorul de teatru Zaharia Bârsan.

Prilejul este cât se poate de bine venit. Avem teme de discuție din greu, precum se va vedea, iar figura de conducător de trupă teatrală, ambulantă și stabilă, a dlui Zaharia Bârsan, se profilează respicat

Trăim, pretutindeni, într'o epocă de supraescitare sexuală, atât în viața de toate zilele, cât și în producțiile de artă. Sociologii și psihologii constată în faptul acesta o răsbunare a societății omenești după zilele de post de prin tranșee. Flux și reflux.

Așa s'a întâmplat d. e. și în Rusia de după războiul ruso-japonez. Desiluziile amare ale generației luptătoare au încercat să își afle ventilul de siguranță în viață și într'o literatură, care era expresia acestei depresiuni, și astfel au ajuns la modă în Rusia un Archibațef, cu Ssanin-ul său. («Ssaniniștii»), astfel Frank Wedekind, cu eroii săi declasați, de spelunci, amândoi cu cinismul cel mai cras, cu spiritul cel mai corosiv pentru societatea

omenească. Tinerimea, care și-a tâmpit simțirile cu astfel de scriitori, nu ne putea da decât debandada rusă.

Decepțiile, mahmureala, «Katzenjammer»-ul general (i-ar zice dl Seton Watson), greutățile vieții de după războiu au împins o mare parte a publicului, *pretutindenea*, nu numai la noi, să-și caute satisfacția în reprezentații de piese ușurele.

Da, sunt îndreptățite, până într'un anumit grad, și operele și comediile de salon, cari contribuie la digestia spectatorului. Nu pot fi toate piesele «Hamlet», «Ifigenia» sau «Faust». Lumea mai vrea să-și petreacă, stând câteva clipe sub vraja unei melodii ademenitoare și a unui dans, care, din punct de vedere coreografic, este o plăcere pentru ochi. Firește, la multe din operele și *comediile* acestea, când te duci acasă și cauți să tragi summa-summarum, să închei bilanțul impresiilor și ideilor câștigate, nu te aiegi decât cu câteva melodii, cari — eventual — te persecută cu la-la-ul lor, dar idei — ioc, cum s'ar spune în mod trivial, după cum au fost și triviale glumele ascultate.

E vorba că piesele acestea *să nu predomine*, e vorba ca ele să nu fie nutremântul sufleteșc exclusiv. Atunci începe primejdia pentru atmosfera din societatea respectivă, iar primejdia aceasta crește, se potențează dacă se ascunde sub aripa artei destrăbălarea, care sapă bazele unei societăți.

De sigur, e dusă prea departe teza unor critici francezi, cari acuzau operele lascive ale lui Offenbach («Frumoasa Elena», și altele) că ar fi pricinuit moleșala simțurilor franceze și spiritul de frondă, de indisciplină — cari au contribuit la depunerea armelor franceze, în 1878 — că atmosfera pregătită de libertinajul din operele acestea n'a fost prielnică unei încordări sufletești mai superioare, este cert.

Nu vreau să fie constatările de mai jos constatările unui anahoret, care ar vrea să știe întreg publicul iubitor de teatru spectator numai la «misteriile» morale ale Evului mediu — ci vreau să fie un avertisment pentru cei ce cugetă în zilele noastre: panta extremă, pe care am apucat o, *nu* duce la o întremare sufletească a societății omenești.

Orice s'ar zice: avem trebuință în zilele noastre de tonice sufletești și nu de escitante, cari, după toate prevederile, ne *tâmpesc* simțurile. O operă de artă n'are dreptul de existență dacă nu contribuie cu mult-pușinul ei la prosperarea genului uman, e primejdioasă chiar când alimentează spiritul de desagrare morală, socială.

Primejdia este comună, la toate neamurile. Ar trebui evidențiat adevărul acesta și comentat, fiindcă nu este de loc irrelevant dacă o societate, chiar de alt neam, e servită cu pseudo-opere de artă și ajunge astfel, încet pe încetul, la o decadență

morală. Atmosfera viciată se repercută și la neamurile încunjurătoare și este în detrimentul complexului.

Intocmai ca împotriva ideilor disolvante comuniste *ne trebuie o alianță internațională împotriva pornografiei*, care se «etalează» sub firma «artei».

Să nu ni se ia în nume de rău că amintim, cu numele chiar, unele persoane și opere. Cele relatate aici se pot găsi într'alte ziare și reviste, resfirate; adunate mănunchiu, aici, au, credem, puterea de a scutura din apatie pe un cetitor conștientios. Primejdia este atât de mare astăzi, când și prin orășelele noastre cutreieră trupe cu piese scabroase și când publicul dă busna să asculte vorba sonoră românească, de pe buze, cari de multe ori le pângăresc sufletul — încât trebuie să fi stăpân pe *argumente* ca să combați răul și să chemi la o luptă cinstită pe toți oamenii de bine.

E mai mult în joc decât își inchipuiesc anteprenorii ahtiați după câștiguri grase.

În cele ce urmează vom arăta *îngrijorarea oamenilor de bine* și a unor societăți culturale, etc., în fața valurilor de murdărie, cari au inundat scenele din zilele noastre, vom indica vre-o câteva cazuri speciale, întrebând pe cetitorul, care mai vrea să cugete, dacă crede că poate duce la liman verde cărarea, pe care am apucat-o.

Vom începe cu *Anglia*.

În «*Neues Wiener Journal*» (10 Maiu 1925) cetim: «Din Londra ni se raportează: S'a pornit în Londra o mișcare ca să se introducă și aici *cenzura mai severă*, cea care se aplică acum în New-York. London Public Morality Council (Consiliul londonez de moralitate publică), al cărui președinte este episcopul din Londra și vicepreședinte episcopul din Kingston-upon-Thames, a publicat o declarație în senzul acesta. În declarație se plânge consiliul că stări, cari se pot verifica de existente numai în cazuri excepționale, sunt redade pe scenă ca fiind generale. «Pe drept cuvânt», spune declarația mai departe, «pe drept cuvânt e numit teatrul o instituție cu o *însemnătate mare educativă*, dar *dacă teatrul învață generația, care crește, că adulterul și că relațiile nepermise sunt întâmplări normale, în loc de a acționa din punct de vedere educativ, are o influință demoralizătoare*. În America au protestat artiști și artiste dramatice împotriva imoralității anumitor piese, în cari au trebuit să apară. Noi apelăm și cerem ca toți, cari au de lucru cu teatrul, să fie consultați, ca să discute ce este de făcut *în interesul public*. Dacă va fi cu putință să aliem persoanele conducătoare din domeniul artei dramatice, al comerțului, al educației și al religiei, ca să ajungem la o cenzură mai severă. Atunci ne așteptăm la rezultate bune».

Oricât de anahoretă să se pară declarația aceasta, unora ; oricât să zimbească unul sau altul la ideea cutărui binefăcător englez, care a cumpărat întreg stocul de cărți existente, dintr'o lucrare, atentat la bunele moravuri, și care i-a dat foc; oricât să râdă cineva, cu hohot chiar, de «pruderia» din Anglia, apelul englez citat mai sus ne spune mari adevăruri.

O societate *nu se poate* să aibă baze sănătoase dacă relațiile sociale și sexuale sunt redată în operele ei dramatice, literare (roman, novelă, poezie) într'o manieră, care nu promovează prosperitatea societății sau, în cazul cel mai bun, care nu strică societății.

Consiliul londonez de moralitate publică se ridică împotriva generalizării libertinajului pe scenă, fiindcă demoralizează tinerețea, demoralizează masele.

Ascultați câteva cazuri concrete, cari pot fi luate în considerare, ca ilustrație, aici: Revista «Fantasio» din Paris scrie (după «Săptămâna» a. I, 1924, Nr 6): «De ce vă plângeți? Într'o singură comedie un bărbat, care își înșală nevasta, o nevastă, care-și înșală bărbatul, un amant, care-și înșală amanta, o văduvă, care-și înșală logodnicul: recapitulați: un bărbat, doi amanți, două amante» (Piesa: «Ma cousine de Varsovie» — verișoara mea din Varșovia — de Verneuil, jucată cu mult... brio... în Paris de... Elvira Popescu a noastră!) Sau: «La parisienne» (parizianca) de Becque: piesa începe cu scenele de gelozie ale *amorezului*, ca să urmeze într'o tonalitate, care dă peste cap morala curentă și să ne arete pe «pariziancă». Ca și când toate pariziancele ar fi atât de viermănoase în privința moralei ca parizianca aceasta!

Câte sute și mii de exemple s'ar putea cita aici în favorul tezei engleze: se generalizează o atmosferă viciată, imposibilă, care e primejdioasă pentru societatea omenească, dacă trece în opinia publică!

Criticul francez *Fernand Vandérem* declara (în «Revue de France», 15 Oct. 1921): «... de câțiva ani arta dramatică întoarce spatele așa de tare adevărului, încât, aproape trei din patru părți a timpului (folosit cu ascultarea lor) piesele teatrale mă îmbolnăvesc cu siguranță. La gândul că voi fi prizonier în decurs de trei ore, într'un stal, ca să ascult comediani spunând replici false, cari exprimă sentimente false, în situații false, am trebuință de sforțări supraumane ca să o pornesc la drum». De sigur: falsitatea se referă și la relațiile sociale de pe scena teatrului actual.

Oricât ar declara scriitoarea Marcelle Tinayre, o ferventă propagandistă franceză (v. «Revue des deux mondes», 1 Mai 1923), călătorind prin Norvegia, că e nițică «ipocrizie» în Nor-

vegia și că «spiritul e puritan» la Bjönson, mirându-se că «nu-ți este permis să te atingi de unele convenții de moralitate», conversația cu talentatul scriitor norvegian Boyer ne arată eclatant cum o literatură *poate* avea influință asupra spiritelor. Boyer exclamă, fiind vorba de literatura franceză: Ador pe Maupassant! și se gândește la dineul dat, (în romanul «Bel Amie» al lui M.) de familia Forestier. «Ce minunat: atmosfera, conversația, tipurile; toate sunt redată aici! Adevărul însuși! Și ce bine e redat Parisul, un anumit Paris! Femeile, vă aduceți aminte? D-na de Martel, bruneta, D-na Forestier, blonda... Când sunt cu parizience mă întreb întotdeauna: de ce categorie este aceasta: Martel sau Forestier?»

Scriitorul de talent Boyer caută să verifice deci persoanele descrise în romanul lui Maupassant în societatea actuală franceză. Cu cât mai mult influențează asupra altora, cari n'au o individualitate atât de pronunțată ca Boyer, cutare și cutare personajiu din piese teatrale, scrise cu talent, dar de mulțori cu foarte puține scrupule morale! Brioux ne-a redat sbuciumul sufletesc al unui scriitor dramatic, care vrea să ajute societății în care trăiește. Pasagiul îl găsiți în «Transilvania», Nr. 4, 1925 (unde sunt adunate multe citate elocvente din Franța, Germania, America, Ungaria și România, intru apărarea tezei de față).

Ar trebui să umplem pagini întregi numai cu citate dacă am vrea să trecem în revistă generală pe toți, cari pricep că situația actuală a teatrului și în Franța, lasă mult de dorit din punctul de vedere al moralității. Lipsa de pudoare este caracteristică la cele mai multe din operele «libertine» pariziane, chiar și din teatrele de cartiere. Nozière, un critic francez de seamă, se revoltă, pe drept cuvânt, și se întreabă ce influință vor avea operetele acestea asupra muncitorimii pariziane (căci și ei i se arată cele mai decoltate... scene și i se cântă 'n urechi cele mai triviale melodii)¹.

¹ Ziarul «Le Temps» (24 Oct. 1922) se plânge în art. «Opinii din provincie», pe pag. 1, astfel: «...Orice-ar fi, rămâne că școala primară are trebuința să ajungă mai puțin primară decât este acum. Trebuie să faci loc unui învățământ literar, care-i lipsește cu desăvârșire. Cei ce ies din școala primară sunt incapabili de a gusta altceva decât fadorile (lucrările plicticoase) ale romanului-foleton și idioțiile romanului-cinema. Întregă marea și frumoasa noastră literatură franceză este pentru ei o scrisoare închisă (cu nouă peceți). Cu toate acestea poporul nostru ar fi capabil, din natură și din tradiție, să înțeleagă capod'operele noastre și să se folosească de ele pentru dezvoltarea sa intelectuală și morală, de toate comorile ce le cuprinde — dacă ar fi primit inițierea necesară!» Dacă francezul scrie astfel — ce să spunem noi?

Să ne mai mirăm apoi că apar cărți ca «La maltresse legitime», (metresa legitimă) care se vinde în 100,000 de exemplare și pledează, nici mai mult, nici mai puțin, decât pentru poligamie?

Un singur pasagiu, înainte de a trece la alt popor.

Citatul e din lucrarea dlui *Victor Giraud* (în «Revue des deux mondes», 15 III. 1924), despre cauzele depopulării *Franței*: «În cursul ultimului secol s'au văzut sporindu-se pofta de a trăi bine, pofta de petreceri rezezi și nesănătoase, febra de a parveni, pasiunea nemoderată a cruțării, disprețul înviersunat a înaltelor tradiții de odinioară. Alcoolismul, tuberculoza, sgârzenia, predicățiile neomalthuziane, *toate plăgile societății*, cari sunt rușinea societăților moderne, și de *cari nici celelalte popoare nu sunt nepăgubite*, s'au abătut cu greutate asupra rasei noastre, pentruca să-i sleiască forțele vii. Autoritățile franceze *au lăsat să se lățească*, ziua în amiaza-mare, apelurile la desfrânare, *publicațiunile pornografice*, propagandele neomalthuziane».

Un scriitor, căruia i-a încredințat o revistă de talia revistei menționate să relateze despre cauzele depopulării Franței, constată că publicațiile pornografice (și aici să se socotească într'o anumită măsură și piesele teatrale) au contribuit ca morala să ajungă mai laxă și ca populația să se micșoreze.

Să trecem în *Germania* actuală.

Recenzentul stabil, de mai bine de 20 de ani, a producției teatrale din Berlin, dl *Frederic Düsel* — la revista de seamă germană «Kunstwart», se plângea în numărul de pe luna Aprilie din 1923 despre stările din teatrul german, precum urmează: «Dacă vrea să-și dovedească cât mai eclatant o nouă «Scenă tinăra» dreptul ei de existență în fața foamei de senzație a unui public berlinez de premiere — nu poate alege ceva mai potrivit decât o piesă de bordel. Aceasta a adevărit-o cu vârf și îndesat, iarăș, premiera «Olimpiei» de Ernest Weiss. Noutatea în piesă este că se arată încunjurat de o *aureolă de sublim-tragic* mai mult decât femeia pierdută, omul iubirii și al plăcerilor, binecuvântat de Dumnezeu, proxenetul și antreprenorul de bordel, alesul inimii și sângelui ei, de care este strâns înlănțuită ea printr'o scăpare trecătoare în viața burgheză. Faptul că piesa aceasta în cinci acte e necoaptă, atât din punctul de vedere al omenescului, cât și al artei, este supralicitat prin *obraznicia blasfemică*, cu care *amestecă ceea ce este mai murdar cu ceea ce este mai sfânt*. Unei doamne bătrâne, liniștită și fină, care se rătăcise din te-miri ce neînțelegere la reprezentație, i s'a făcut aproape rău, de *rușne* și de *groază*.

«I-au strigat «Afară cu cei înapoiși (cu burtă-verzimea, cu filistinii, Spiessbürger)», până ce a plecat doamna, suspinând

resignată. Nu dau cu socoteală cei ce au rămas mai departe la piesă și cei ce au încărcat piesa și pe auto, ca dovadă că sunt «înaintați», cu aplauze furtunoase, nu dau cu socoteală unde se aflau adevărații *filistini*?¹

Am citat pasagiul acesta, fiindcă observațiile de mai sus se potrivesc prea bine și într'alte țări. Acuza de «înapoiat, naiv» și alte epitețe grațioase le primesc și pe la noi aceia, cari *nu* pot digera tot ce se scrie și rostește în ziua de astăzi sub forma de «artă».

În 1922 publica *ministru* de instrucție din Prusia (Germania) un *apel*, chemând pe toți cetățenii la luptă împotriva însălbătăcirii tineretului. Un pasagiu: «Aparițiile spăimântătoare, pe cari ni le arată în timpul din urmă viața noastră publică, tot mai evident, ni-o impun drept datorie să apelez la toți, cari colaborează la creșterea tineretului, ca să se folosească de tot ce au ei mai bun, ca să lupte *împotriva* grozavel *însălbătăcirii a noțiunilor morale* («furchtbare *Velwilderung der sittlichen Begriffe*)... (După «S. D. Tageblatt», 8. II. 1922). — Tot în Prusia a fost interpelat ministerul ce crede de cuviință să întreprindă împotriva curentului de cultivare a nudului, după cum se manifestă în *teatre*, în cinematografe și expoziții. Motivarea spune că felul în care se manifestă acest curent nu e artistic, ci e mai mult chemat să *sdruncine* morala tineretului, primejduind viitorul neamului. (Pr. Pr. 9. IV. 1925). — Dna *Margareta Minor*, o femeie de seamă din Austria, a referat (III 1925) unui congres femeiesc din Viena, despre mișcarea pornită *contra pornografiei*, mână 'n mână cu «Soc. contra pornografiei», și a arătat că reun. fem. a obținut interzicerea *afișelor* de cinematograf *obscene*. (N. W. Journal, 2. III. 1925.)

Nici chiar compatrioții noștri *sau* nu au fost lipsiți de tentațiunile lascivității pe scenă. În 1922 se juca în Sibiiu, în fața unei săli arhipline, încă înainte de 10 seara, o piesă franceză,

¹ *Dansurile* în Austria (și nu numai în Austria) de astăzi?! Ascultați: «N. Wiener Journal» (5. X. 1924), art. intitulat «Hausse» (ca la bursă!) «Hausse în erotică»: «Cartea predilectă (cea mai îndrăgită) a ultimilor ani a fost «La garçonne»! Asta spune totul. Sub fiecare (! de sigur că nu, dar... totuș...) sub fiecare perină femeiască și-a avut locul ei de onoare (!). Și unde mai pui avalanșa de reviste de «specialitate». Poți vorbi într'adevărătul înțeles al cuvântului de «concurență în murdărie»... *Teatru erotic*, — dans erotic — pictură erotică!.. Despre dansuri numai o vorbuliță: dansezi astăzi ascultând melodii de negrii, negre ca nește cărbuni, de un senzualism înabușitor, te topești după pofta de a posede, sari după dorinți finale, aluneci prin sală în extaz...». În acelaș ziar (25. XII. 1924), se constată că se dansează astăzi dansuri moderne de cari ar fi spus principesa Metternich: «Autrefois on faisait cela dans le lit.»

«Nur für Erwachsene» (numai pentru adulți), încât chiar și recenzamentul dela Tageblatt mărturisește: «Prestațiunile au fost, de fapt, duse până la marginile cele mai riscate (posibile) ale lui «Nur für Erwachsene», cu toate acestea nu prea exagerate — și întrucât a mai fost cu puțință (I), s'a jucat cu o anumită discrețiune». (12. XII. 1922). Dacă se și joacă, câte odată, pe scena germană din Ardeal câte o «tâmpenie la potență» («Blödsinn zur Potenz»), ca «spanacul cel mai mizerabil» de operetă «Pipsi», sau ca «piesa, care-ți sbiciuiește nervii»: «Morfin», trebuie să mărturisim că, procentual, repertoriul germanilor dela noi nu ne oferă atâtea excitante frivole ca la noi și la maghiari. E poate sângele de vină, e poate educația școlară — fapt este că piesele clasice își găsesc public mulțumitor, în număr mare. («Un marele Galeotto», un «Clopot scufundat», afară de Schiller, Goethe, Shakespeare, etc.)

Și în *Cehoslovacia* se revoltă oameni de bun simț și de inimă de piesele obscene, cari se joacă în ziua de astăzi. Așa cetim în «Prager Presse» (27. VIII. 1924): «Unde și când s'a dat vreun scandal teatral în Germania sau Austria împotriva nivelului artistic sau moral scăzut adânc (tief) al unei opere? Și 'n Praga cum stăm? Am trăit cândva clipa — și aceasta să nu fie interpretată ca un apel la scandaluri teatrale — am trăit cândva clipa ca să fi protestat publicul, cel puțin prin părăsirea sălii de teatru pângărite, împotriva prestațiunilor unei trupe «intime» de cabotini, cari vând «cochonerii», sau împotriva pieselor cu «cheie», diletantice, sau împotriva îndrăznelilor orfeului budapestan? Publicul, chiar și acela, care s'a mirat după aceea, singur, de propria-i paciență, a stat pe scaune și s'a lăsat purtat de nas, benevol. Iar critica? Excepțiile adevărate numai regula existentă în Praga. *Numai în Hamburg au hotărât referenții teatrall, unisono, să nu recenzeze «cochoneriile» teatrale.* În Praga sapă o parte a criticei germane «bastionul artei germane», procurând — iscălit sau neiscălit — păreri despre prestațiuni scenice, cari ar trebui să fie luate la cunoștință numai și numai priotr'o *tăcere mormântală*. Să te mai miri mai apoi dacă teatre cehe de periferie adună, cu furci lacome, gunoiul de comedii sexuale ale instituțiilor germane și dacă îndrăznesc să ofere produsele acestea unui public tot atât de răbduriu?»

Și în *Cehoslovacia* însă începe să protesteze opinia publică. Ministerul ocrotirilor sociale pregătește (1924) un proiect de lege, pe urma căreia să fie luată în apărare tinerimea. Este vorba ca tineretul să fie scutit de primejdiile imorale de după războiu.

Nici compatrioții noștri *maghiari* nu au o atmosferă mai strălucită!

În Cluj și în Lugoj s'a jucat o pieză de a lui Wedekind

(nu o numim cu numele) de mai multe ori (1923). Una de 6 ori în șir, în fața unor săli arhipline. «Putem fi *faloși* pe aceasta» declară, serios, «criticul» dela «Szinház és társaság» (rev. teatrală maghiară). *Lugojul* are plăcerea să vadă «Camisolul (așa tradus!) soției mele», «Delirul» lui Strindberg și «Focul» lui Hans Müller. Turda — *Turda!* — cu «Fifi»-ul dnei Alice Cocea («Phi-phi»!) Aleargă lumea ca nebună. «Phi-Phi»-ul acesta a umplut sălile și în Sibiu, cu «picanteriile-i neobrăzate», cu statuetele-i grecești feminine, la teatrul trupei maghiare (1922) («S. D. Tageblatt» 31. V. 1922). Revista «Szinház és Társaság» a publicat în 1923 un concurs de fotografii de ... picioare, ca să se ajungă la rezultatul ca 4976 de voturi să primească primadona din Oradea-Mare Pintér Böske, ca având cele mai frumoase picioare de artistă dramatică!¹

Ceeace este mai revoltător însă e că în Budapesta și aiurea face furoare acum o piesă teatrală, «*Altona*» de Fazekas Imre, o piesă, care joacă într'un bordel din orașul german Altona. Actul întâi ne arată viața fetelor publice. Mama, proxeneta, își vinde chiar și fiica proprie, ca să fie transportată în Argentina (țara dansului Shimmy!), când fata îi face concurență la amantul ei! Și piesa aceasta, care se tăvăleşte în murdărie, e jucată în Budapesta de marea artistă *Márkus Emilia*, de sigur artistă de seamă, cu adevărata ei fiică: mamă și fiică, pe scenă și în realitate. În zădar au fost unele critici, cari se revoltau de atmosfera din piesă — publicul a aplaudat nebun și a hărăzit piesii acesteia serii după serii.

Chiar și în Cluj o joacă trupa maghiară, cu Póor Lilly, obținând succese foarte problematice. (În acelaș Cluj «Strigoi» lui Ibsen au, la a doua reprezentație, la teatrul maghiar, o sală aproape goală, iar «A csábitó» — seducătorul — este ascultat cu «răsuflarea reținută». (V. «Culisele» 7 Ianuar 1923, care constată că această primire este un «simptom european» — vai, pe drept cuvânt!)

Să auzim cum se încearcă și în Ungaria o asanare.

În 27 Martie 1925 a propus dep. Iuliu Máday, în camera din Budapesta, să se estindă cenzura filmelor și asupra pieselor de teatru, fiindcă «teatrele aduc azi pe scenă numai piese cu crime sexuale, înjosind prin aceasta nivelul și prestigiul cultural al scenei. Atmosfera de azi de pe scenă împinge și mai mult spre decădere morală». Dl ministru al cultelor a promis că va studia problema (după «Universul» 2. III. 1925). Firește, s'au

¹ Am ajuns departe de tot! O firmă de cinematograf a cinematografiat jocul picioarelor vestitei Karsavina, ca să «se sature publicul privind în toată liniștea (!)» jocul picioarelor ei. Filmul arată numai picioarele și fotografiile sunt mărite cu lupa. (Frankf. Ztg., ed. săpt., 23. IV. 1925.)

găsit scriitori și artiști, cari să protesteze, în numele «artei», negăsind nimica respingător în dramele erotice și în golicionile de pe scenele budapestane (v. «Pr. Presse», 5. III. 1925). Totuș, parecă s'a pornit în Ungaria o mână mai energică să curețe putregaiul. Câțiva scriitori au fost osândiți în timpul din urmă, din cauza atentatului lor la pudoarea publicului. În 27 Sept. 1922 a fost un scandal, care ar trebui imitat și într'alte locuri — singurele scandaluri de dorit! — un scandal din prilejul reprezentării unei piese de Hans Müller, în Teatrul maghiar din Budapesta: tinerimea conștie de sine a apostrofat pe actori violent, în decursul piesei, la scenele «frivole»: «Asta-i porcărie! Unde suntem? În pădure?» Eroinei i s'a făcut rău de «emoție». Reprezentația (a 25-al) a trebuit să fie întreruptă.

Să ascultăm câteva țipete de alarmă și dela noi; să luăm la cunoștință câțiva pași întreprinși în timpul din urmă!

În 1923 (VI) s'a întrunit «Asociația femeilor intelectuale» din România, dezbătând despre «Brigada de moravuri» ce urma să se instituie și publicând în «Apelul» asociației, între altele și următoarele: «Femeile intelectuale, îngrijorate de imoralitatea, care ia proporții dezaastroase în toată tinerimea și mai dureros în cea școlară, conștientă că nepăsarea lor constituie o crimă față de națiune, își pun forțele de cari dispun în lupta acestei cauze, formând Asociația morală a femeilor intelectuale. Femei de toate vârstele și toate profesiunile, sporiți rândurile noastre spre a începe lupta contra celui mai teribil flagel social: imoralitatea, care a adus prăbușirea imperiilor și dispariția națiunilor». (v. «Universul» 4 VI 1923). «Liga culturală» a convocat în Febr. 1924 o consfătuire a reprezentanților mai multor societăți culturale ca să se studieze măsurile practice de luat împotriva «valului de imoralitate», în deosebi a publicațiilor pornografice, cari amenință să zdruncine bazele fundamentale ale societății». Reprez. «Sindicatului ziariștilor» (Dl Rom. Șeișanu) a propus să se întreprindă pașii necesari la ministrul de justiție, ca să se oprească răspândirea cărților și revistelor pornografice, în conformitate cu desideratele «Soc. Națiunilor». Dl prof. *Dr. N. Minovici* a rostit în București, la «Ateneu». în 20 IV. 1924, o conferință despre «lupta contra pornografiei» (în acelaș an și la Cluj); în decursul conferinței a stabilit ca isvoare ale răului următoarele zece isvoare: 1. literatura, 2. teatrele, 3. cinematografele, 4. muzeele anatomice 5. cărțile postale, albumele de nuduri, 6. barurile, 7. sălile de dans, 8. anunțurile din gazete — «poste restante», 9. inscripțiile, înjurăturile, 10. cântecele pornografice. «Trebuie să ne deșteptăm», a zis dl Minovici, o autoritate medicală cu renume mondial, «imoralitatea roade din temelie sănătatea neamului... trebuie să reacționăm cât mai repede. Statul trebuie să ia o atitudine hotă-

rîtă, marele public trebuie să-i ajute, iar noi să ne facem datoria, semnalând pericolul și indicând mijloacele de profilaxie, căci sănătatea morală a neamului trebuie salvată». (v. «Universul», 18 XII 1925, «Infrățirea», Cluj, 24 III 1924; art. de fond «Glasul Bucovinei» 25 III 1924.) În 1925 a pornit dl medic general *Dr. Papiu* o luptă împotriva pornografiei, a alcoolismului și a sclavagiului alb și la apelul dsale răspunde ziarul minoritarilor noștri sași «Tagespost» (4 I. 1925), promițând în numele presei germane din România, sprijinul cel mai mare, fiindcă lupta aceasta este «merituoasă», fiind primejduită întreagă populația României.

În Cameră (șed. 4. III 1924) a vorbit dl *Petre Gârbovțeanu*, atrăgând atenția dlui subsecretar de stat dela interne asupra reprezentațiilor obscene. (v. «Viitorul», 6 III 1924.) Tot în cameră a vorbit dl *Diaconescu* în luna Maiu 1924, menționând mai cu seamă publicațiile pornografice ale firmei Ign. Hertz. Dl *Țoni* a cerut sancțiuni împotriva răspânditorilor de literatură obscenă, ca să se împiedece întinderea imoralității între tineri (șed. cam. 7 III 1924). Dl *N. Iorga* a subliniat cererea dlui Diaconescu, arătând că oratorul a fost amenințat dacă perseverează în propaganda de asanare. («Ne aflăm deci în fața unei bande organizate» — a spus dl Iorga.) Dl ministru *G. Mărzescu* să fi spus că «este sesizat mai de mult de acțiunea condamnată de corupere a sufletului tinerimii noastre, întreprinsă de unii traficanți și în consecință dsa a ordonat parchetului să aplice cu toată rigoarea sancțiunile legilor penale». În Oct. 1922, la o ședință a sf. Sinod, a cerut Arhiepiscopul *Gur'ie* al Basarabiei să se ia măsuri împotriva cărților și revistelor pornografice. (Dl *Dr. I. Duscian*, relatează în «Universul», 5 XII 1923, cât e de îngrijată lumea de imoralitatea, care s'a răspândit și în Chișinău, unde filme ca «Femeia goală», «Ssanin» și altele, din romanele unei autoare ruse, sunt... savurate.)

Și în literatura românească se găsesc scriitori, cari se degradează înșiși, sgândărind bestia din om. Dl *Liviu Rebreanu* se ridică împotriva pornografiei («România», 21 XI 1924, articol de fond: «Anarhie și pornografie»), și constată: «Sub scutul libertății presei se permite subminarea sistematică a simțului moral al neamului românesc... Se face (din partea unor ziare lăturalnice, nenumărate reviste, broșuri, cărți ilustrate, cinematografe, teatre, ceaiuri dansante), o educație sistematică de cinism și amoralitate, care pregătește sufletele pentru o răsturnare a tuturor convențiilor sociale». Pe scenele teatrelor noastre se joacă piese atât de... decoltate, încât te miri cum poate tolera o cenzură astfel de insanități. Dl *Brătescu-Voinești* se exprimă despre îndrăzneala unui tînăr scriitor de al nostru în modul următor: «Ei bine, ce e acolo e de neînchipuit. Populația e descrisă fără nici o jenă — e ceva care nu se găsește

nici în Zola măcar!» (Interview în «Mișcarea literară» 1925 Nr. 9. Nu insistăm asupra numelui autorului, care și-a publicat nuvela într'o revistă de seamă de a noastră, revistă abonată de familiile românești, având și alt material, acesta prețios.)

Di care a luat interviewul a scris și d-sa o novelă în care, după recenz. «Vieții românești», 1921, Nr. 11, «se ilustrează... cu mijloace puternice *concepția omului gorilă și mai ales lubricitatea speciei*. «Eroina» este — pur și simplu — «posedată în stradă», iar autorul «îndrăznește să scrie un pasagiu, care transcris aici, fără context și fără atmosfera (!) bucății, ar fi de cea mai din urmă indecență, dar care acolo, în text, e înfiorător.»

Atât de departe am ajuns! Ni se pot tipări pe hârtia scumpă și răbdurie, în vremurile acestea de grea cumpănă sufletească, în epoca în care fiecare petec de hârtie de tipar ar trebui să cuprindă bucoavnă de întremare sufletească. Îndemnuri spre bine — ni se pot tipări pasagii, cari întrec în brutalitate pe Zola și cari ne arată într'o plasticitate ademenitoare pe «omul-gorilă»!

Asta-i «artă», «artă pentru artă», iar pe cel ce nu o pricepe îl tratăm de-a călare, cu un dispreț suveran!

Poate «*Cultura Creștină*» să tot ceară că să se închidă toate «cabaretele și localurile de putregai din Transilvania» (1925. IV.); poate să protesteze «*Lumina Satelor*» (25. XI. 923) împotriva scrierilor obscene; poate să cheme la luptă nobilă «*Unirea*» (Nr. 51, II 1924), cine nu pricepe «arta» este... înapoiat!

Te poți întreba dacă nu atragi atenția și mai mult asupra unei piese, exprimându-și revolta astfel; apatia în cazul de față însă este *punibilă* din punctul de vedere al moralei publice și de aceea nu poți să condamni nici publicul din Geneva, care a fluierat și huiduit filmul «*La garçonne*», încât reprezentația *n'a mai fost posibilă* (când s'a arătat portretul autorului s'a născut un tumult binemeritat!); nici pe tineretul din Lisabona, care a cerut guvernorului ca acelaș roman rușinos să fie oprit de a se mai vinde și a și căutat exemplarele existente prin librării, ca să le nimicească. Așa și-a arătat publicul din Geneva (Elveția) și tineretul din Lisabona (Portugalia) disprețul față de un scriitor, care a pângărit sufletele a sute de mii de ființe cu atentatul său literar.¹

¹ În 1912 a aruncat «*Societatea anti-pornografică*», franceză, în Sena sute de kilometri de filme obscene. *Cercetașii nostri* plănuiau pentru ziua de Sf. Gheorghe arderea solemnă a literaturii obscene și «maculatură», și răspândirea, în schimb, de lectură sănătoasă. *Cercetașii americani* au publicat concurs de premii (100,000 dolari, în 1923) pentru cărți, cari să *contrabalanseze* romanele cu criminali și de «detectivi.»

Poți să zimbești, cetind știrile de mai sus și poți să-ți spui: cu astfel de mijloace nu se va putea stârpi răul — e *orea* înrădăcinat.

Câte unul din propagandiștii aceștia pe cărările binelui va avea la noi, poate, soarta lui P. Gollia din *Mantua* (1924). Gollia a convocat tineretul din Mantua și i-a explicat cum s'a priceput el mai bine stricăciunile literaturii obscene, încât tinerețea — entuziasmată de ideile «noului Savonarola» — a pornit, a adunat cărțile infame și le-a dat foc în curtea mănăstirii Sf. Tereza. Câteva zile după aceasta, plimbându-se pe străzile orașului, Gollia a fost atacat de aderenții literaturii moderne și *bătut*... cavalereste, (Pr. Pr. 4, VI. 924.) Dar ce însemnează o astfel de bătaie față de ideia de așanare a literaturii?! — Sau poate să ai soarta senatorului Béranger din Franța. Béranger, cu interpelația sa în Senat, împotriva «artei» obscene, a ridicat pe toți pamfletarii, pe toți «revu»-iștii, pe toți «cabaret»-ierii împotriva sa. Luni de zile, ani, a fost ridiculizat de publicațiile satirice-umoristice, după cum era zeflemisită «Die Friedens-Bertha» (Bertha de Suttner) pentru ideile generoase ce căuta să le transplante în public înainte de războiu.

Dar nu e o *datorie socială* să avertizezi opinia publică până nu este prea târziu?

Înainte de a încheia aceste rânduri trebuie să amintim aici protestul energic, viril, al d-șoarei *Elena Văcărescu*, la «Societatea Națiunilor», într'o ședință din 1922 (Noemvrie). Protestul era împotriva literaturii obscene și a stârnit aplauze unanime la reprezentanții tuturor națiunilor ce fac parte din Soc. Naț. Gândul că nu este irelevant dacă se răspândesc publicațiile imunde, ori unde, a fost redat cu atâta elan de d-șoara Văcărescu, încât nu numai cei din «Sala reformățiunii» din Geneva au aplaudat, ci au aplaudat-o fiecare cetitor, căruia i-a mai rămas chiar numai un dram de bun-simț.

* * *

Am trecut în revistă multe țipete de alarmă, din diferite țări. Am putea urma, fiindcă material este din greu, dar hârtia și tiparul sunt scumpe.

Un singur citat încă. Poate că unul sau altul din cetitori se va mira că-l citește aici — dar, după puțină răs gândire, ne va da dreptate.

Președintele consiliului superior sanitar din Austria, profesorul universitar cu renume mondial, în boalele sexuale, dl *Dr. Ernest Finger*, a dat un țipet de alarmă în 1923, în revista medicală «Wiener Klinische Wochenschrift» (rev. săpt. de clinică, vieneză). «N. W. Journal» (12. I. 925) publică pasajii mar-

cante sub titlul sugestiv: «Un predicator în pustie». Arată pe baze statistice profesorul vienez că boalele sexuale se recrutează din mijlocul tinerilor și tinerelor din vârsta cea mai fragedă: 60—75% de bolnavi și că procentele au sporit chiar, celebrități după războiu.

Di Finger subscrie din toată convingerea declarațiile altei celebrități medicale, a profesorului Dr. Blaschko, care scrie:

«Cea mai bună explicație sexuală poate fi numai o mică parte a pedagogiei sexuale. Instinctul sexual este la cei mai mulți oameni atât de tare, încât nu poate fi condus întotdeauna pe calea cea adevărată printr'o sfătuire a rațiunii. Aici e vorba să întărești (oțelești) trupul și sufletul încă din frageda copilărie, astfel, ca să ia instinctul sexual ce se naște, el de el, o direcție sănătoasă și ca să-și găsească într'o voință tare stăpânul, care-l stăpânește și într'o viață curată a simțurilor, pe conducătorul său. Această *creștere dietetică trebuie să fie mai întâi de toate o dietetică a trupului, dar trebuie să fie și o dietetică psihică (sufletească). Toate tendințele (tresăririle) mai bune ale sufletului omenesc trebuiesc trezite încă de timpuriu, pentru ca să se alieze, dela început, inconștient, instinctul sexual cu ele și ca să fie mânate pe cărări sănatoase*». Dacă două autorități medicale de primul rang constată decadența morală a majorității tineretului de astăzi, dacă pledează pentru o «dietetică», nu numai a trupului, ci și a «sufletului», se pune foarte îndreptățita întrebare: sunt chemate piesele teatrale descrise mai sus să ușureze această «dietetică sufletească» la tineret sau îi întărește și mai tare simțurile, și așa escitate?

«Arta», mărita artă, să fie chemată să te afunde și mai tare în mocirlă, arătându-ți toate stărpiciunile omenesti și gătuindu-ți orice tresărire, orice fior spre ceva bun, curat, sfânt?

Un tineret, în orice țară, care se lasă inficiat de atmosfera descrisă atât de maestru (1) de un Stindberg, (în unele piese de ale lui I), Wedekind, Schnitzler, Archibațef, etc. etc., este el capabil să reacționeze când va fi vorba de fapte generoase, nobile sau i se tâmpesc simțurile pe zi ce merge — recurgând mai apoi, fatal, la tot alte și alte escitante?

Este în interesul unui stat ca o «artă» dramatică plină de atentate la pudoare, plină de idei, cari nu pot promova bunul mers al rasei umane, să își afle un pat cald în mijlocul publicului?

Dacă răspunsurile pot fi numai într'un fel, dacă mintea sănătoasă îți dictează că sufletul omenesc *se deosește* când perseverează să se alimenteze din izvoarele, din cloacele descrise mai sus, dacă o societate poate prospera numai dacă i se arată și câte o țintă mai superioară, nu numai scene de lupanar sau

înrudite cu ele, nu numai cochetarea cu toate perversitățile, atunci *de ce aplauzați*, oameni buni, toate năsbățiile ale cutărei «reviste», alergând ca nebunii să ascultați cum sunt trași în noroi toți conducătorii, cum sunt date în târbacă toate simțemintele nobile, cu un spirit atât de ieftin și cu arii atât de primejdioase, capabile să-ți adoarmă conștiința.

Atunci *de ce aplauzați* pe cutare artistă, da, artistă, cu talent — care v'a cutreierat, altădată, țara cu alte piese, de calitate — de ce o aplauzați când vă vine acum cu desmățăturile ei — epitetul nu e prea greu! — ca să învenineze atmosfera care ar trebui să fie curată, cinstită? De ce umpleți sala, și cu tineret, când joacă ea, aproape goală, comunicându-vă senzații bolnăvicioase, de Salomée ahtiată după buze sângerate de Iohaan, de eroină erotică, de un erotism dus la paroxism?

E mare primejdia!

Nu râdeți, nu aplauzați! Nu fiți nici apatici! Protestați! Disprețuiți! Aici, da — *disprețuiți!* Așa vă iubiți țara, așa vă iubiți omenirea!

Cereți piese teatrale, cari să vă înfioare — dar altfel, decât piesele dnei... era să-i scriem numele. Piese, cari dau de gândit. Piese, cari au un sâmbure de adevăr social. Câte o idee nobilă. Ca, ducându-vă acasă să vă freamăte sufletul și să murmurați: Da, asta *este* artă, asta *este* piesă teatrală! Gânduri de unire sufletească, gânduri de compătimire socială, gânduri de umanitate, cari ridică, nu trag în noroi.

Tineretul să aibă un razim sufletesc în piesele acestea, nu — sfetnici spre perversiune. Publicul mare să fie silit să gândească și să *simțească*, aplaudând o faptă bună, o lozincă sănătoasă.

Ascultați ce cer doi artiști dramatici de seamă:

Moissi, celebrul actor, într'un interview acordat în 1923, în Zürich, și-a exprimat disprețul față de comediile obscene de proveniență streină și autohtonă, comedii, cari se joacă în Germania de astăzi și a declarat. «De ar fi toți actorii una împotriva primirii unor astfel de piese, ar fi siliți singuraticii directori să urmeze cererilor actorilor și și aceea parte a publicului, care astăzi mai găsește — de fapt — plăcere la ascultarea acestor piese, ar găsi bucurie și ar fi satisfăcut în curând, gustând adevărata artă». (v. «Prager Presse» 2 II 1923.)

«Teatrul este marele propagator al progresului, marele evocator al Visului», a declarat-o Sarah Bernhardt. Este pivotul tuturor artelor: literatura, pictura, muzica, arhitectura sunt creierul, inima, carnea, mușchii, sângele teatrului, de aceea este așa de mare, așa de necesar vitalității mondiale».

Și ne gândim și la marea, la sublima *Eleonora Duse*. O, cum a adâncit ea problemele! Cum s'a știut propagatoarea frumosului, care innobilează! Și cât a suferit pe urma aceasta. Cetiți despre sbuciumul ei sufleteșc. Alungată ca o biată căprioară de impresarii teatrali, lipsită de parale, de oarece întreaga-i agonisită și-a pierdut-o cu fluctuțiile blăstemate valutare; ea și în mizerie a fost prea bună să joace în piese scabroase. A rămas tot *Eleonora Duse*, divină.

În epoca noastră ne aflăm, în privința teatrului — și nu numai a lui! — în situația următoare: am subliniat cu creionul roșu și albastru un program teatral din «Le Temps» (6. III. 1923):

Între «delicioasa comedie», în care triumfă *Alice Cocca*: «Pouche» (va fi un fel de «Phi-Phi») și «*In plină nebunie*» dela *Folies Bergères*: concertul «*Pasiunea*, după Matei» de Iohann Sebastian *Bach*.

Alegem nebunia, care ne va vântura pe toți (pe toți, fiindcă primejdia este *comună*!) sau ne lășăm ridicăți, sufletește, aspirând aier curat, capabil să ne dea nouă putere trupului și sufletului?

De-am alege nebunia...

Ziarele anunțau în 1924 că un erudit teolog american ar fi descoperit în fundul Mării Moarte urmele orașelor Sodoma și Gomora.

Stai pe loc, americanule — nu te mai osteni cu Marea Moartă! În viitorul apropiat ai să vezi cum trăiește între noi Sodoma și Gomora, cum întreagă Europa este o Sodomă și o Gomoră!

Asta să fie ținta spre care e cu cale să tindă o omenire «primenită» după războiul apocaliptic?

Postscript: Articolul de mai sus e foarte potrivit pentru sărbătorirea dlui Zaharia Bârsan, directorul «Teatrului național» din Cluj. Dl Bârsan, timp de 25 de ani, a fost un crainic al frumosului și binelui. Nu s'a dejosit nici odată să ofere publicului... caviar, purtător de vibrionii discompunerii sociale. Treceți în revistă repertoriul dsale și vă convingeți că a dorit în totdeauna să îmbine frumosul cu nobleța. Ademenirea câștigului ușor, cu piese decoltate, a respins-o. Banii câștigați astfel l-ar fi ars în buzunar și fruntea nu și-ar fi putut-o arăta în public. Dl B. merită toată lauda! Persevereze! Cei buni îl înțeleg.

Fragmente din opera dlui Z. Bârsan.

Mai bine decât oricine să povestească însuș sărbătoritul câteva scene din copilărie. Am ales două fragmente din minunatele-i descrieri din copilărie, apărute în vol. «Ramuri» (ed. «Lu-ceafărul», epuizat) și mai apoi, în nuvele («Bibl. Minerva»). Umorul sănătos, naturaleta expunerii, limba neaoș românească fac ca aceste amintiri să nu pălească gândindu-te chiar și la amintirile lui Creangă. Păcat că dl Bârsan n'a continuat în maniera aceasta.

Mai întâi cum a văzut «*comédia*» în satul său, pentru întâia dată:

Eram un broscoi de băiat de vre-o șapte anișori și era chiar în ziua de Sf. Măria mică. Tata și mama plecaseră de-acasă cu căruța... unde-va departe... nu știu unde. Rămăseserăm numai cu bunica și bucuria noastră când rămâneam cu bunica! Nu ziceam decât o rugăciune în loc de patru: «Înger, îngerelul meu», iar pe «Acum slobozește», pe «Mânca-vor săracii» și pe «Tatăl nostru» le băgam în buzunar, făceam numai cinci mătâni în loc de zece și cea mai mare bucurie a noastră era că mâncam nespălați.

La o mescioară cu trei picioare bunica, eu și Păunița¹ sorbiam lapte din niște ulcele de lut. Și numai ce-o auziai: «Ați zis rucăciunile, băeți? — Zis, bunico dragă, răspundeam noi și ne tremura sufletul. — Și «Înger, îngerelul meu»? — Și. — Și «Acum slobozește»? — Și. — Și «Mânca-vor săracii»? — Și. — Da «Tatăl nostru» l-ați zis? — Zis, bunico dragă».

Sedeam numai pe marginea scăunelilor ca să o putem șterge la nevoie.

«Da mătâni ați făcut?»

— Zece, bunico, săriam amândoi cu gura.

— Așa, dragii bunicii, așa... veniți încoa să vă sărut!»

Atât ne trebuia. Când auziam asta, țușt! ... și eram tocmai în fundul curții, iar bunica din prag: «Aha, iar nu v'ați spălat! Stați că pui eu mâna pe voi». Și apoi ține-te prin curte până-ce bunica ostenită se lăsa pe prag și ne zicea: «Cine o veni să-l spăl întâi, capătă un crețar!»

— Eu, eu!...» și ne repeziam amândoi și-i cădeam în poală.

Dar să nu-mi uit vorba. Era în ziua de Sf. Măria mică. Ne îmbrăcase bunica cu hainele ale nouă, ne sărută pe amândoi și ne porni la biserică. Când în uliță, ce să vezi... toată lumea eșia de prin curți și toți vorbeau și se uitau în lungul drumului, înspre biserica sașilor. Acolo bătea cineva o dobă, o bătea tare de se cutremurau casele și-apoi cânta dintr'o trâmbiță. Și era ceva ce nu mai auzisem eu. Numai ce-i auzii pe toți strigând: *comédia*, *comédia*! și unii băteau din palmi, unii săreau și o gălăgie... vre-o câțiva băeți o rupseră la fugă și alții după ei și alții... și mă

¹ Sora autorului.

pomenii că îmi toacă și mie piciorușele. În urma mea striga Păunița : «Ne-e-e-ne, ia-mă și pe mine!»

Am ajuns și... haide cu comédia în jos și ochi, ochi să fi avut că nu mă mai săturam să mă uit.

Păunița venea și ea pe drum, în fuga mare, cu rochița umflată de vânt, de par'că era o albină cu aripile întinse.

Erau patru inși călări, trei oameni și o doamna. Căii erau înbrăcați în haine roșii și ei erau... nu știu cum... și bătea ăla doba a mare, de să fi tot ascultat. Din când în când se apropiiau, și doamna spunea ceva pe limba ei și la urmă zicea : *Zece creițari*, asta o zicea pe românește. Și-apoi iarăș o porneau mai departe și noi prin prejurul lor... și bătea ăla doba a mare... și era o bucurie în sufletul meu, de-mi venea să mă tăvălesc pe jos.

Am ocolit tot satul și ne-am întors iară cu comédia până la cârciuma a mare și după ce au intrat cu caii în curtea cârciumei am luat pe Păunița de mână și acasă.

Bunica ne aștepta la poartă. Păunița numă începui :

«*Unico... călciuma a male... comeda la călciuma...*» și nu știu ce i-a mai spus că m'am dus înspre fundul curții și-am început să-mi împletesc o pleasnă la biciu.

Toată ziua mi-au sunat în minte cuvintele doamnei dela comédie : Șec... meg... dro... mog... meg... iș... și la urmă : zece creițari. De mă duceam în casă, de leșiam în curte, mereu par'că-mi striga cineva la ureche : Șec... meg... dro... mog... meg... iș... Zece creițari ! Și-i vedeam pe toți în hainele lor pestrițe, îi vedeam jucând prin prejurul meu, râzând și strâmbându-se... și doba... și mă durea capul.

Am să mă duc la com7die ! imi veni în minte și gândul ăsta mă mai liniști.

Aveam eu strânși zece creițari la bunica. Am să i cer și să mă duc la comédie. I adunasem creițar cu creițar și ca să nu-i prăpădesc i dădusem bunicii să mi-i ție. Am să-i cer...

Dar dacă nu o vrea să mi-i dea ? Adecă de ce să nu vrea ? Sânt ai ei ? Nu ! Ai mei sânt, i-am adunat creițar cu creițar...

Și nici una, nici două, hai la bunica. Era în uliță, la poartă, și ședea de vorbă cu lelea Nuță și cu Todăroaie. Mă dau frumușel pe lângă bunica, o mai iau de gât, mă mai joc cu androcul ei de lână cumpărată dela oraș și nu-mi venea să-i zic. Mi-era frică că nu mi-i dă.

«Ia, mai lasă-mă odată în pace, desmățatule, — imi strigă bunica necăjită. Pe semne o stricasem din vorbă... Mai du-te și tu cu băeții, ce tot stai aici cu muerile ! du-te și te joacă»...

De joc îmi ardea mie ! Pare că nici nu mai era joc pe lume.

Mă plec fricos la urechea bunicii și dau să-i spui. Când să încep, jart ! mă trăneste cu o palmă peste pantalonăși și-mi strigă și mai necăjită : «Du-te 'ncolo, mă băete, c'o să mânânci bătaie !» Mă încrunt odată la bunica, întru în curte, trântesc ușa după mine, mă duc sub șop și-mi iau biciul. Pleasnă nouă ! Mă așez în mijlocul curții și trosc ! pliosc ! de pare că eu aveam să mă fac porcar în sat. Și iac'ășa am ținut-o vre-o jumătate de ceas și bunica muria de necaz la poartă.

Dela o vreme iar îmi veniră în minte ăia dela comédie și iar începu cineva să-mi strige la ureche: Șec... meg.. dro... mog... meg.. și.. zece creițari!

Și haide iar la bunica. Era singură. Prinsei curaj.

«Bunico, să-mi î-l-î... o fi frumos la comédie, bunico?»

— Vezi bine... îmi răspunse dânsa, privind dusă pe gânduri în întinsul drumului.

Z. Bârsan în Macbeth.

— Și... se duc oamenii la comédie, bunico?»

— Vezi bine, că se duc, altfel comedianții ăia ce-ar mânca?»

— Și... o să se ducă toți oamenii la comédie, bunico?»

Bunica se gândea într'una, privind pe întinsul drumului și-mi răspunse.

«Se duce cine are bani... Cine n'are...»

— Apoi dacă-i așa, pune-mi ici ai zece creițari ai mei, să mă duc și eu !... și întinsei palma deschisă. Bunica își întoarse capul, strâmbă odată din gură și se sculă. Eu mă țineam cu amândouă mâinile de androcul ei și mă rugam :

«Să mi-i dai, buniço... să văz și eu... că sunt ai mei, bunico... zece creițari... așa a strigat doamna dela comédie, bunico...

— Să-ți ia dracu doamna!... zise bunica necăjită, iar eu îi spuneam într'una că sânt banii mei... că de ce să-mi fie ea banii și câte și mai câte.

— Astâmpără-te măi, iau nuelușa!...

— Bunico dragă!...

Se smuci de mine și intră în tindă. Eu mă trintii jos și începui să plâng și să strig: «dă-mi ba-a-nii!»

Și numai ce iese bunica cu nuiaua. Când o văd, fuga în jurul curții, unde era scara dela șop, ca o pisică mă urc pe scară, trag scara după mine și încep să zbier din gura șopului :

«Baaanii, dă-mi baaanii.

— Dă-te numa jos, blăstămatule, că-ți dau eu comédie... și mă amenința cu nuiaua. — Auzi comédie!

— Baaanii! Dă-mi banii!

Bunica intră iar în tindă. Țsta mă scoate din fire!

«Dă-mi baaanii!... Ho!ho!... banii mei! înșelătoareo! Înșeli băieții oamenilor, baaanii!»

Bunica ieși din tindă.

«Taci, mă, că te-aud vecinii.

— B-a-anii... furi banii băeșilor!» Bunica era cătrănită de tot. Ședea în locul scării și învățea nuielușa în mână.

«Auleo, ce bătaie am să-ți dau!

— B-a-a-anii... hoo!ho!... înșelătoareo!»

Văzând că nu e chip să puie mâna pe mine, încercă să mă ia cu frumosul.

Dă-te jos, mă băiete, că ți-i dau!

— Să-i văz... scoate-i, să-i văz... mă grăbii să zic, ieșind cu tot trupul în gura șopului, de era gata să cad.

— Ți-i dau, când îți spui, zău ți-i dau!

— Nu! scoate-i,... să-i văz!»

Bunica porni iar înspre tindă. Așteptam să intre ca să încep și mai bine, dar o văzui, că se întoarce și cu o voce blândă îmi zice:

«Dă-te jos, maică, că-ți dau un măr...

— Mâncă-l dta.

— Copt.

— Nu-mi trebuie».

Și văzând că n'a brodit-o, mormăi necăjită.

«Te-i da tu, când îi vrea!» și porni și intră în tindă. Atât așteptam

«Hooooo!ho!... dă-mi creițaaari... creițarii mei... Înșeli băceeeșii.. mi-ai furat baaanii!...

Pe la poartă se adunase lumea și Nenea Duș și cu alți vre-o câțiva intrară în curte. Când îi văzui, începui să strig:

«Ooooameni buni... mi-a furat baaanii... banii mei».

Bunica ieși iar din tindă și când văzu oamenii în curte strigă:

«Mă Duș, du-te, mă, de-aici, că dau de posnă cu tine!» și puse mâna pe o frântură de lemn. Oamenii dau năvală să iasă și să înghesuiesc așa de tare la ușă că Nenea Duș a umblat două luni cu mâna scrintită.

Bunica veni atunci la mine și-mi spuse că nu are nici un ban, că tata și mama au luat toți banii cu ei și că să cred și eu... că o să mă duc altădată la o comedie și mai frumoasă... și se ruga biata bunica de mine... se ruga...

Mie nu putea să-mi între în cap să nu aibă bunica bani și începui să plâng și să-i spui că mor dacă nu mă duc la comedie... că eu am banii mei... să-mi dea banii...

«N'am, suflețelule... n'am. Crede și tu... n'am.

— B-a-a-a-a-nii!»...

Bunica, biata bunica, văzând că nu o scoate la nici un căpătâi, îmi zise:

«Dă-te jos! și nu mai striga... Uite, am să mă duc să vânz niște ouă, colea la boltă și să-ți dau... Numa nu mai striga, maică... e rușine!».

Și a intrat bunica în tindă și-a venit apoi iară în dreptul șopului, ținând ceva ascuns sub șorț și-mi arată o mână de ouă, zicându-mi:

«Mă duc să le vânz... numai să nu mai strigi, maică... râde lumea de noi»...

Și așa a fost. Tot m'am dus la comedie.

Când veni Păunița acasă și află că eu-s la comedie, alt balamuc pe capul bieteii bunice. Numai cât Păunița n'a avut norocul să găsiască scara dela șop și a mâncat bătaie, cu toate astea tot a venit Păunița, dar a stat toată seara pe afară și s'a cocoșat pe la fereștile cărciumii.

Când am ieșit, mă aștepta afară, cu ochii plânși. Pe drum spre casă i-am spus tot ce a fost la comedie, cum a jucat o fată pe ouă și n'a spart nici unul, cum unul mânca foc, cum altul și-a băgat o sabie pe gât și n'a murit... și altele de astea...

Mergeam amândoi grăbiți pe ulița întunecată și Păunița întreba tot mai curioasă:

«Și te-a mai tot, nene?... Apoi ăla n'a mulț, nene?... și țefe cleișali ai plătii, nene?»...

Povestirea urmează; cetitorul o poate găsi în «Bibl. Minerva» — aici am vrut să reliefăm numai atmosfera de drăcovenii copilărești, descrisă cu meșteșug de dl Z. B., încă din tinerețe.

Turneul Bârsan.

— Note și impresii. —

Un nou Millo străbate ținuturile noastre. Ii lipsește an-teroul și «Cucoana Chirița» din repertoriu, îi lipsesc cântecele comice ale lui Alecsandri — dar tot în serviciul Thaliei colindă și dânsul.

Se va vorbi odată și de turneul acesta, ca despre un factor în dezvoltarea noastră culturală. Se vor răsfoi ziarele prăfuite de prin biblioteci sau anuarele teatrului, ale Societății noastre de teatru, ca să se știricească unde și cum și cu ce succes a jucat Zaharia Bârsan.

Va fi de interes deci să scriu vre-o câteva rânduri, fără de nici o pretenție — o mică descriere despre ce am văzut și eu la o asemenea reprezentare și mai cu seamă despre ceea ce am simțit.

Zilele trecute, cetind prin jurnale, că Bârsan dă o repre-zențatie, — am pornit-o la drum.

Am sosit în preseară. Lucrul cel dintâiu mi-a fost să-l văd a doua zi pe Bârsan. Boemul din trecut nu se schimbase. Umbla pe stradă așa, cum îl știți, cu pălăria mare, cu borduri late, dată pe ceafă, cu ochii visători, pierduți, cari par'că-ți spun în ori ce moment: «Noi numai de parale să n'auzim, căci ni-e frică!», cu degetul mâinii drepte vârît în buzunarul vestei.

— Deseară ai să-mi cunoști întreaga trupă! Îmi zise el. Suntem obosiți de nici n'ai crede.

— De aici unde plecați?

— Nu știu!

— Cum nu știi?

— Așa, înainte! și face un gest larg, actoricesc, însoțit de un râs naiv, drăgălaș, propriu caracterului său. Numai cine cunoaște cutele inimei lui Bârsan pricepe că în râsul acesta neafectat e ascunsă întreagă individualitatea lui.

— Nu te-ai schimbat. Tot așa te știam.

— Și nu este bine așa? urmă el. «Azi aici mâne 'n Focșani», vorba ăluia. Așa e rostul nostru.

— Dar să te întreb altceva. S'au desfăcut biletele?

— Mi s'a spus că stăm bine.

— Bine de tot?

— Sala e mare. De o fi plină de jumătate, tot e ceva. Și trecând pe lângă un afiș, care li anunța reprezentatia, se poștează proptindu-și mâinile în șold și cetește cu glas tare, mulcalit: Za-ha-ri-a Bâr-san! Cine-i ăsta, măi?...

Seara la orele 8 eram în sală. Publicul nostru e obicinuit cu venitul târziu. Scribe-i în program la 7 și-ți vine la 8, scrie-i la 8 și-ți vine cel puțin cu o jumătate de oră mai târziu. Așa vine «hautvolé»-ul.

Pe scenă încă nu erau aprinse luminile dela rampă. Căci trebuie să știți, mergea în stil mare. Aveau culise de dai Doamne și mobilier — ăsta mai săracuț! — și o iluminatie cinstită între împrejurările date.

Aici am văzut pentru prima dată trupa. Bâr-san m'a primit cu prietinia-i cunoscută și m'a recomandat.

— Domnișoara Brașoveanu.

Domnișoara murmura încet rolul și marca unele pasagii. Statura înaltă, sveltă, față drăguță de ingenuă — la noi se zice «naivă» în dicționarul teatrului, — pielița obrajilor gingașe și curată, ochii dulci, plini de poezie. Intr'o rochie albă de bal, decoltată, cu mâinile goale, cu mânușile aruncate pe masă.

Al treilea din trupă aranja prin odaie, domnul Băilă. Uscățiv, mai mic de statură, cu niște ochi negri ca tăciunele, cari se agitau neliniștiți. Elev al conservatorului din București.

Domnișoara n'are nici o teamă. A mai jucat în Brașov și în alte locuri. Acuma ajunge în anul ultim al conservatorului. Imi povestește despre elocvența, pe care a trebuit să o întrebuinteze, ca să obțină învoirea părinților la turneu. Nu voiau cu nici un preț. Vorbește cu entuziasma de Ermete Novelli, pe care l'a văzut la București, în întreaga serie, pe care a făcut-o. A fost un delir de aplauze.

— Imi aduc aminte. Era în seara de Crăciun și am alergat într'un suflet să-l văd, pe lângă toate stăruințele mesenilor de a rămânea. Mi-am luat o sanie și am plecat. Era, pare-mi-se, «Moartea civilă» pe afiș. Am plâns cu lacrimi adevărate. Omul ăsta te zgudue, te răpește cu arta lui.

— Da, da! intrerupe Zaharia. Idealul meu e Novelli. Un singur gest, o singură căutătură și-ți redă o viață întreagă sufletească.

.....

Tânărul Bârsan — statist și passepartout al trupei, câteodată sufler, altădată persoană cu un rol secundar — se apropie și ne anunță:

— Totul e gata.

Ne uităm încă odată prin deschizătura cortinei. Câte succese și câte dezastre nu le-a fost dat actorilor să vadă prin deschizătura asta de cortină!

Strâng mâna lui Bârsan, care se lasă îngrijit la sprâncene de domnișoara Brașoveanu, căci sunt prea înegrite de cărbune, și urând succes, sunt în mijlocul publicului.

Sala era plină. Galerile tixite. Advocați, medici, deputatul român al cercului, profesori, preoți. O mulțime de dame în haine albe. Partea cea mai mare preotese și fete de preoți de prin prejur.

S'a dat lozinca: Bârsan joacă teatru! și au alergat din toate unghietele satelor.

Piesa dintâiu era o dramă. O dramă emoționantă. (Urmează cuprinsul.)

.....

După cum vedeți acțiunea e cât se poate de serioasă. Nu e nici un element comic în ea. Nici tratarea nu-ți dă prilej să zâmbești de vre-o stângăcie de acțiune.

Și, totuș, auziam din răstimp câte un chihotit, care se comunica ca o epidemie dintr'un colț de sală, pentru ca să fie suprimat de țăsăiturile altor ascultători. Vecina mea se vede că și-a zis ieri, trezindu-se din somn: Mâne mă duc la teatru. Nu am să râd două zile ca să-mi păstrez întreaga veselie pentru mâne-seară. Era doar teatru! Și la teatru nu se poate altfel decât să râzi până nu mai poți.

Câte odată se oprea din răs. I se părea că, de fapt, n'are motiv să râdă. Și dela un timp vedea că lumea cealaltă nu râde de loc. Și și-a închis gurița și asculta.

Dar la sfârșit — sub sguduirea scenei finale — a pierit râsul din sală. Și eu eram mulțumit, prea mulțumit de succesul

acesta. Căci vecina mea — pe care am ochit-o în pauză și vă pot destăinui, era de toată drăgălășia — va fi pornit acasă cu o nouă constatare: *Există unele piese de teatru, la care nu se râde*. Și asta a adus-o Zaharia Bârsan cu trupa lui.

După piesă am dat busna pe scenă. Buchete de flori, roze galbene și crizanteme!

Domnișoara își schimba toaleta în odaia vecină, o odaie cu un scaun — întregul mobilier — și cu pereții goi.

După ce a ieșit din «garderobă» (I) am felicitat-o. Fără s'o laud, a găsit dș. unele accente foarte simțite. Infățișarea simpatică, graiul limpede și curgător. Se cunoaște accentul din România, care pe noi, transilvănenii, ne îmbată. Domnișoarea Brașoveanu o să ajungă departe, dacă va avea zelul și stăruința de fier proprie adevăraților artiști.

— Așa îmi închipui eu pe Ophelia, i zic. N'ai avut încă nici când rolul ei?

— Nu. În anul ultim — acum — îmi vine rândul.

Și de-odată văd, că-și duce mâna la tâmple și-mi spune într'un ton plângător, de o sinceritate copilărească, care o prinde de minune:

— Numai râsetele astea de n'ar fi! Nu mai știu ce să fac, ca să nu răză publicul.

— Asta-i prima etapă a calvarului d-voastră. Asta-i misiunea d-voastră sfântă. A noua și a zecea oară vor înceta ca prin minune toate râsetele astea la piesele triste.

A urmat seria declamațiilor. D-șoara Brașoveanu, dl Băilă, cu un talent, care se va desvolta bine cu timpul, și Zaharia Bârsan cu satira a III-a a lui Eminescu.

Pe Zaharia Bârsan trebuie să-l fi auzit în «Satira a treia». Are ceva propriu ce depune cu toată dragostea sufletului său în versurile astea sculpturale. Gingășia, farmecul descrierilor din natură, vioiciunea dialogului dintre Mircea și Baiazid și, mai cu seamă, descrierea luptei dela Rovine, ce tot «vine, vine, vine!» ca să isbucnească într'un torent gigantic, plastic, măreț în puterea lui elementară. Vocea lui păstrează ceva din talismanele proprii naturii, onomatopoezia nu în cataract, cursul lîn al unei ape curate, farmecul sunetului unui caval. Cu declamația asta Bârsan a cucerit inimile.

A urmat apoi o drăguță scenă a scriitorului Ferieu: «Fur-

tuna casnică». Aici puteau în sfârșit să se deslănțuiască râsetele și glumele, ținute încātușate pentru câțeva vreme.

Francezii zic la piesele de soiul acesta, că servesc pentru «lever le rideau», la ridicarea cortinei.

Rolul lui Bârsan a fost o nostimadă. Numai câteva cuvinte, restul grimasse: desperate, rizătoare, gingașe, mâhnite, elocvente și alte zeci de categorii. Domnișoara Brașoveanu mi a plăcut și mai mult ca în «Frații». Adevărat joc de scenă, drăgălașe, cu accente corecte, cu mimică nimerită.

Și publicul era entuziasmat. Hohotea sala.

A doua zi veselie mare. Paralele s'au strîns, un câștig relativ îndestulător.

Povestim cu Zaharia în camera dela otel. E tolănit pe pat cu țigareta aprinsă, cu paharul de borviz lângă el — i-s'a uscat gâtul de atâta declamat — cu un ștergar înfășurat în jurul gâtului.

Pe un divan doarme tânărul Bârsan. Scrisese invitațiile pentru proximitul oraș, le dusesese la postă și acum se odihnea. Celalalt, domnul Băilă, doarme în alt pat.

— Măi, Zaharia, de ce nu scrii tu ceva original? Să ai repertoriul tău propriu. Și Bârsan începe să-mi descrie o piesă începută. Face gesturi largi, aprinde țigaretă după țigaretă, închide ochii, și dă brațul pe după gât și parcă vede aieva ce vrea să scrie.

Dela un timp îmi spune rezolut:

— Măi, mă las de teatru. Un lucru ingrat al naibii. Îți consumi nervii și muncești ca un hamal. Turneul ăsta și — basta!

L-am auzit pe Zaharia de vre-o patru ori luând deciziunea aceasta.

O, da, e greu, greu să fii actor și mai cu seamă actor român! Și, totuș, ce misiune frumoasă și bună și sfântă!

Și-l întreb:

— Acum încătrău?

— Înainte, spre soare-răsare! Și mâna lui descrie un cerc mare, actoricesc, și fața i se contractează, cu colțurile gurii în jos, cu un aier de plictiseală de bohem.

(«Gazeta Transilvaniei» 1906.)

Ilie Marin.

Amintirile de teatru ale dlui Z. Bârsan.

Cine vrea să cunoască pe *omul* Zaharia Bârsan va trebui să-i citească *«Impresiile de teatru din Ardeal»*.¹ Aici va găsi cheia sufletului său, dar va afla mai mult — va afla descrisă, într'un ton șăgalnic, — de multe ori de «causerie» scăpărătoare, — atmosfera artistică din Ardealul nostru de dinainte de războiu.

Invităm pe cetitor să recapituleze cu noi.

Aproape 4 milioane de români de sub oblăduirea guvernului din Budapesta voiau și ei să-și aibă viața lor sufletească. După cum Széchenyi, înființatorul «Academiei maghiare», riposta acuzelor vieneze: n'aveți cultură maghiară: «Dacă n'avem, o vom avea!» și și-a pus caru 'n pietri, ca să se înființeze instituții culturale solide — așa și conducătorii români răspundeau conducătorilor miopi ai statului ungar, când aceștia li priveau peste umeri, fiind vorba de cultura românească: «Dacă nu o avem atât de înaintată, vom avea o *de utci înainte!*»

Care ar fi fost *datoria* unui stat poliglot ca Ungaria? Să sprijinească și pe români, și pe sârbi, și pe șvabi și pe sași în manifestațiile lor culturale, proporțional, după numărul lor. În schimb *ce* le-a fost dat «naționalităților»? Cazul concret: În 11 Febr. 1870 cerea deputatul român *Iosif Hodoș*, în ședința dietei din Budapesta, 200,000 florini din bugetul statului pentru înființarea unui teatru național român. Hodoș constata că teatrul național *maghiar* este *subvenționat din greu*. La întreruperile din parlament că încă nu există puțința la poporul român de a avea teatru, fiindcă suntem înapoiți, răspundeau deputații români: noi *vrem* să avem teatru, noi avem *dreptul* să-l avem — statul e *chemat* să ne ajutore. Răspunsul? Notele stenografice însemnează: «sgomot». Rumoare, fiindcă voiam să ne manifestăm și noi! Propunerea lui Iosif Hodoș a căzut — firește — cum a căzut și propunerea dep. *Dr. Ștefan Ciceo-Popp*, din Decembrie 1908, din parlamentul ungar, propunere, care cerea ca statul să dea o sumuliță și pentru teatrul românesc, câtă vreme *pentru mișcarea teatrală maghiară dă o subvenție*

¹ Arad, Tipografia Gh. Nichin, 1908, 144 pag., cu 2 fotografii.

*anuală de 1.400.000 coroane.*¹ Sgomot, sgomot, sgomot pe băncile mamelucilor și a «patrioților», până ce sgomotul acesta s'a prefăcut în uraganul de pe vremea războiului...²

O mână de oameni de inimă, în frunte cu *Iosif Vulcan*, cu *Alex. Mocsonyi*, a pornit-o fără de sprijinul bănesc al guvernului mașter, să Injghebezé o societate, care, odată și odată, să-și vadă visul cu ochii: teatrul românesc în Ardeal.

Poți zimbi acum superior, poți să clatini din cap, când ar fi vorba să analizezi cântonetele, piesele teatrale modeste, locazările comedioarelor lui Kotzebue, Scribe, — ceea ce s'a prestat au fost începuturile unei vieți culturale românești, căreia i se puneau în drum sute și sute de obstacole.³

Cu *astfel* de ochi să citească cititorul zilelor noastre aceste prețioase amintiri de teatru ale dlui Z. Bârsan: să-și dea seama de greutățile întâmpinate și să cântărească în cât de mare măsură a contribuit acest «visător», acest «idealist», ca să se urnească carul Thaliei române din pietrișul adunat.

În cariera sa actoricească a avut dl Z. Bârsan un mare aliat, antidotul împotriva mahmurelii, împotriva descurajării: *umorul* său sănătos, răsul său tineresc, care-ți aduce balanța sufletească, de câte ori este primejdie ca *una din tîpsii* să cadă jos de tot, încărcată cu durerea sufletească, cu decepțiile vieții.

Nu-și iese din sărite dl Z. Bârsan când este silit să joace pe o scenă improvizată, pe scânduri întinse pe butoaie de bere; nu se dă bătut când dă de ignoranță, chiar de bătărie provocatoare, într'unele orășele de ale noastre; nu-l scoți din să-

¹ Dl director al teatrului maghiar din Cluj, *Dr. Eugen Ianovici*, scria în 1922, în revista bilingvă: «Culisele» (Nr. 1, 1922): «Noi (maghiarii) nu privim cu ochi răi faptul că statul (român) jertfește milioane după milioane pentru teatrele și operele naționale din București și Cluj, dar trebuie să relevăm un lucru, anume că, atât teatrele românești particulare, cât și teatrele minorităților sunt factori însemnați în viața artistică a României și prin urmare sunt îndreptățite și ele a apela la generositatea statului».

² În bugetul anului 1908 și 1909 s'a dat, pentru «*mișcarea teatrală maghiară*», 1.412,600 cor. (1908) și 1.362,600 (1909); «*Academiei de muzică*» din Pesta: 256,663 cor. (1908) și 273,665 cor. (1909); pentru «*desvoltarea artei muzicale*»: 70,000 cor. (1908) și 125,000 cor. (1909) (vezi: «*Allami költiségetés a magyar szent korona országai részére az 1909-évre*» pg. 11 sq).

³ Am căutat și eu să analizez «*Mișcarea teatrală și sbuciumul sufletesc al intelectualilor dela noi*» într'o conferență, în 1913, vezi «*Revista teatrală*» I. 1913, Nr. 4 și broș.

rite nici cu o reavoință vădită — fiindcă știe că este un apostol al unui gând curat: ridicarea sufletească a semenilor săi. Ascultați cum zimbește, câte-odată, chiar și printre lacrimi:

Așa. Steteam gata se începem. Publicul vorbia... de-ale vieții. S'auzia bine. Clopoșelul și, sus cortina! Tracc... se rupe sfoara. Pauză!

Încă un nod; unde a mers mia, meargă și suta! Râsete în sală, râsete după enormele draperii. Sfânta cruce... și înc'odată... sus! Încet... așa. Răsuflăm și începem.

Primul pas și scândura scârțâie; vorbia în limba ei. Să respectăm limba fiecăruia! Își exprima mirarea, de sigur. Drăcii de astea nu mai văzuse, săraca. Întrăm în acțiune. Vorbiam noi cum vorbiam, da scândurile se porniseră pe un taifas... de-a dragu! Și așa a mers.

Se sfârșește. Cortina jos. Aș! ți-ai găsit! Era cu năbădai. Nici sus, nici jos nu voia. Îmi venia să-l imit pe eroul dela Tohan, care într'o situație de astea se încheiă frumos la haină și zise:

«Onorat public, să-mi dați voie s'o bat *oșâr* cu ciocănelul!»

În sfârșit, ademenită de mâinile noastre, se îndură capricioasa și cade. O, divină seară! Să mori și să n'o uii!

sau: Iată mângâierea, că și *alții* se luptă cu astfel de mizerii:

«Să vă spui — zice el — am jucat și eu odată teatru... cu nevastă-mea. Acu se făcea că domnia-ei să-și schimbe rochia. În vremea asta eu aveam să zic o parte singur. Zic eu, zic... Și isprăvesc. Da cucoana... pace. Nici gând n'avea să între. Am înghiețat. Mai pui dela mine și trag cu ochiu între culise. Cucoana se chinuia de mama focului să se *îmbumbe*. Era o rochie de alea de modă, de se *îmbumba* la spate. În sfârșit m'așez pe un scaun și aștept. Da vorba, că trebuia să zic ceva! Ce să zic? și numai încep:

— Apoi, ce vrei? Ia așa-s cucoanele... mai întârzie. Până-și fac toaleta, până una, alta... se mai *îmbumba*, mai știu eu ce».

Și ia așa... A fost un răs de gândeam că mă prăpădesc. Râdea publicul, râdea nevastă-mea între culise, și râdeam și eu... Da, a fost perfect!

sau:

Jucasem «*Popa Lebonard*» la Sibiiu. Piesa plăcuse mult și induioșase lumea până la lacrimi. Mă desbrăcam în cabină. Veniseră o mulțime de prieteni să mă felicite. Deodată se deschide ușa și intră servitorul dela Seminar, care ne-ajutase la recusită. Venise să-și ia niște lucruri. Era un văgan de român, mare cât un turn, și-l întrebă unul:

— «Ei, tu ai plâns Ioane?»

El, împachetându-și lucrurile și luând această întrebare drept o batjocură, răspunde scurt și îndesat:

— «Da, țe? Sunt prost?»

(Minunat! Ca evreul, care se scuza că nu plânge la reprezentația «*Mariei Stuart*», când o duc pe eroină la eșafod: «Da ce,

sunt prost?! *Eu n'o cunosc, ea nu mă cunoaște — atunci de ce să-mi zămărăsc zilele?!*.)

Ce-l ține să nu capituleze? Convingerea că este un *material prețios* în poporul românesc, că materialul acesta trebuie prelucrat, că vor veni alții, mai târziu, cari vor secera din ceea ce a odrăslit sămânța aruncată în pământul-humă.

Ascultați cum invită pe țărani la teatru:

La Hunedoara lume pușină, dar prieteni buni toți câți sunt acolo.

A doua zi înainte de amiazi mergem «la bere», la hotelul din piață. Aici ne întâlnim cu alți cunoscuți și ne pornim pe glume și povești. E o distracție obișnuită a orașelelor din Ardeal.

Venise un chelner nou; mare senzație. Unul dintre noi îl întreabă: — Ești român? Chelnărul răspunde, desolat: — Mai rău! — Cum mai rău? — Jidov!

Vineri spre seară încercăm toate mobilele din salonul prietenului V. și pornim și noi după carul cu boi la teatru. În piață, în fața unei cărciume ovreești erau o mulțime de români, veniți la oraș cu carele cu lemne de vânzare. Boii desjugați rumegau leneși, culcați lângă proșap, clipind osteniți din ochii lor mari și blânzi. Românii ne dau cuviincios bună seara. V. îi agrăiește:

— Ce faceți d-voastră astă seară?

— Ce să facem măria-ta, ia mai stăm o leacă de vorbă... și apoi...

— Vreți să vedeți ceva frumos astă seară?

— Apoi... știm noi? Măria-ta!

Le spune că sunt niște domni din România, cari vorbesc frumos «numai în pilde» și să vie s'auză și ei.

— Venim măria-ta, venim... da scump o fi?

— Nu se plătește nimic, le spune V.

Seara, la spectacol, vedeam de pe scenă o ceată de români în fundul sălii, în picioare. Vedeau și ei teatru românesc. Înalți, cu căciulile în mână, ascultau liniștiți ca niște școlari cea dintâi lecție a dascălului.

După spectacol mi-a povestit cassierul despre ei următoarele:

Au plecat după piesa întâi. S'au oprit într'un coridor și, după ce au ținut sfat, a venit unul la cassă:

— Să nu fie cu supărare, măria-ta, dar să dăm și noi ceva pentru domnul... că tare mândru grăiește.

— Nu trebuie să dați nimic, — le spune cassierul.

— Ba să dăm și noi ceva, măria-ta, că d'astea n'am mai văzut noi niciodată. Și pune pe masă 30 de creițari, cam dela fiecare câte unul.

Nu sunt acești 30 de creițari dinarul văduvii?

Ce bine-i cade altădată, în Oravița, cum publicul dă afară, fără multă vorbă, pe un copil de pe galerie, când acesta, înspăimântat de apariția lui Ion nebunul din «Năpasta», începe să plângă! Cu câtă bucurie înregistrează: «Era gata să începem

(în Oravița) «Năpasta», când ne trezim c'am pierdut piesa. Și știți unde am găsit un exemplar? *La un țaran din sală, care venise cu ea în buzunar, să controleze și să citească între acte.*»

Pentru aceștia a lucrat actorul înflăcărat, pentru țaranii aceștia și pentru publicul de «intelectuali» de prin orașele noastre, ca să aducă vlagă în viața sufletească, pentru ca să se discute și *alte* probleme în societate, decât infamiile locale în legătură cu faptele pitice ale cutărui potentat localnic.

Să ascultăm unde se simțește bine. În Făgăraș sunt opriți odată actorii, în ffunte cu dl Z. Bârsan: trebuie ca toți să fie cetățeni ungari. D-șoara Brașoveanu, actuala d-nă Olimpia Bârsan, de origine din Ardeal, este născută în vechiul regat. Ce-i de făcut? Dar să povestească dl Z. Bârsan:

A doua zi ne trezim că ne cheamă la primărie. În urma unui ordin ministerial — se zicea — trebuia să ne legitimăm că suntem cetățeni unguri. În caz contrar nu puteam să mai jucăm decât cu concesiie ministerială. Vre-o câțiva dintre noi, neputându-se conforma aceluși ordin, am fost siliți să renunțăm la reprezentația a doua, ce era să se joace Dumineca.

Și-acum... stam în drum. Ni se rupsesse căruța. Ce era de făcut? La Săliște e frumos și când ești năcăjit. Haideți la Săliște!

Pachetarăm în grabă și cu trenul de 4 p. m. plecarăm.

Noaptea am dormit în Sibiu, iar a doua zi dimineața ne-am dus la Săliște.

Până ne-am gândit, până ne-am chibzuit au trecut vre-o zece zile. În sfârșit am aflat soluția. *M'am însurat* și astfel mi-am făcut logodnica cetățeană maghiară. Un tovarăș câștigat și pentru viață și pentru mișcarea noastră teatrală. Ne-am dus la primărie într'o bună Joi după amiazi. Ne-a cununat notarul Chirca și am avut de martori pe Dr. Comșa și pe profesorul Lupaș.

Retrăiesc clipele de atunci. Mă văd în trăsură, mergând spre primărie. Văd lumea cum iese prin porți și se uită mirată la cei doi străini, cari au avut norocul să-și dea mână pentru totdeauna, în Săliștea cea frumoasă, încunjurați de prieteni buni și de nesfârșita poezie a naturei. Ceriul era atât de limpede și atâtă pace era în atmosfera aceluși amurg neuitat.

La primărie eram veseli ca niște copii și unirea noastră s'a făcut cu seninătate și cu zimbet pe buzele tuturor.

Seara a fost pentru noi o surprinză neuitată. Am fost conduși în pavilionul hotelului, unde era o masă întinsă și toată lumea de iniună a Săliștei. Cea dintâiu, care ne-a felicitat a fost d-na Comșa, femeia aceea frumoasă și cu minte, cumpănită la vorbă și cu ceva măreț în toată înfățișarea. Au urmat apoi celelalte doamne și domni, după vârstă. Eram așa de pătruși de dragostea ce ni se arăta, că nu găsiam cuvinte de mulțumire. Sunt sigur că dacă aș fi zis ceva, m'ar fi înecat lacrimile bucuriei.

Ne-am așezat apoi la masă, între d-na și dl Comșa, cel care nu mai îmbătrânește... și era dragoste, poezie și veselie și în cer și pe pământ. Aveam câteodată impresia, cum mă uitam în nesfârșitul cerului albastru că plouă din el petale de trandafiri albi. A vorbit dl Comșa, într'un ton avântat. Nu-mi mai aduc aminte ce a spus, dar știu c'a vorbit cu toată sinceritatea inimei lui. Corul a cântat cântece de sărbătoare, directorul Lepădatu era de o vervă uimitoare și toată lumea era veselă. A vorbit apoi profesorul Lupaș cu dragostea unui prieten vechiu, cu inima unui frate.

Luna apăruse la strașina pavilionului, așa de frumoasă, cum n'am mai văzut-o niciodată. Nu știu cum în seara aceea avea asupra mea o putere de vrajă; vorbiam eu, ascultam ce spun ceilalți și numai mă treziam că mă uit la ea, pierdut, fermecat...

«Lună, lună, tu ești de vină la toate!...» Și luna par'că zimbea mulțumită ca o mamă fericită.

Târziu după miezul nopții ne-am despărțit.

Nu voin uita niciodată serbătoarea, pe care au sfințit-o săliștenii cu iubire și bucurie sinceră, de dragul celor doi călători.

Noi, actorii Ardealului, suntem rândunelele dornice de primăvară. Vremurile de azi sunt vremurile de trecere peste marea înfuriată. O auzim cum se zburcăm sub noi și ostenite zărim departe catargul unei corăbii. Alergăm acolo, să ne mai odihnim, că drumu-i lung până la țărnuț înflorit. Ne așezăm pe catarg și cântăm vesele cu glasul pe care ni l-a dat Dumnezeu. Sburcăm-se marea cât va voi, până catargul va fi sus, nu ne vom teme.

Acel catarg e iubirea poporului românesc pentru teatru.

De vreți să ajungem la țărnuț, primiți rândunelele, pe catargul cel adăpostit de furiă valurilor!

Credem că pasagiile citate să fi încălzit pe un cetitor, care n'ar fi cunoscut până acum aceste amintiri de teatru și să-l fi îndemnat să cumpere cartea. Durere, este epuizată. A doua ediție ar fi cu cale să apară cât de curând și să fie luată la inimă de publicul nostru.

Despre repertoriul teatral al turneelor celor două ne dă dl Z. Bârzan, indicii prețioase. Ascultați ce a jucat în primele 4 turnee. A trebuit să împace și pe cei pretensivi și pe cei cu gustul mai puțin rafinat. De aceea zig-zacul acesta, care are atâtea circumstanțe atenuante în favorul său:

În activitatea mea din Ardeal, de până acum, am avut următorul repertoriu:

1. Jean-Marie, dramă 1 act de A. Theuriet.
2. Greva Fierarilor, de Fr. Coppée.
3. Don Pedro Carusso, dramă 1 act de R. Bracco.
4. Frații, dramă 1 act de H. Bang.
5. Mărioara, idilă dram. 2 acte de Carmen Sylva.

6. Năpasta, 2 acte de Caragiale.
7. Supliciuil unei femei, 3 acte de Girardin.
8. Drepturile sufletului, 1 act de Giacosa.
9. Instinctul, 3 acte de Kistemaekers.
10. Fântâna Blandusiei, 3 acte de V. Alecsandri.
11. Necinstiții, 3 acte de G. Rovetta.
12. Papa Lebonard, 4 acte de Jean Alcard.
13. La Turnu Măgurele, 1 act de Alecsandri.
14. Ovidiu, (act. V) de Alecsandri.
15. Lăutarul din Cremona, 1 act de Fr. Coppée.
16. Trecătorul, 1 act de Fr. Coppée.
17. Noaptea de Octomvrie, de A. de Musset.
18. Steaua, 1 act de Richepin și Gill.
19. Scânteia, 1 act de Pailleron.
20. Trei pălării de damă, 3 acte, localizare.
21. Furtuna casnică, 1 act de P. Ferieu.
22. Ursul, 1 act de A. Cehov.
23. Cărlanii, de Negruzzi.
24. Între patru ochi, 1 act de Fulda.
25. Năzdrăvăniile divorțului, 3 acte de Labiche.
26. Răzbunarea amorului, 1 act.
27. Herșcu Boccegiul, de Alecsandri.
28. Sărutarea, de Banville.

Comedii în câte un act, traduse și localizate de Z. Bârsan din
italienește și franțuzește:

29. Dela Nord la Sud.
30. Câinele și pisica.
31. Capriciul unui tată.
32. Învățața.
33. Steaua mea.
34. Cântecul cocoșului.
35. Nervosul.
36. Slugă la 2 stăpâni.
37. Luna de miere.
38. Un prieten.
39. Drepturile sufletului.

Intr'alt loc al numărului acestuia accentuăm spiritul de care s'a condus dl Z. Bârsan la alegerea pieselor teatrale, aici ne mărginim să relevăm că tovarășe credincioasă în apostolatul acesta a avut pe d-șoara Olimpia Brașoveanu, mai târziu d-na Olimpia Bârsan.

Dl Z. Bârsan încheie amintirile cu câteva fragmente scrise de soția d-sale unei surori, la București. Să însemnăm și noi în articolul de față aceste mărturisiri prețioase, cari acum, după atâția ani, sunt și mai prețioase:

«Scriu din Braşov. S'a terminat şi turneul ăsta, şi vezi, pare că simt o părere de rău; îmi vin în minte toate amintirile de pe unde am currierat. Ce frumoasă şi senină impresie mi-au lăsat cuiburile româneşti din cuprinsul Ardealului!

Ne-am strecurat linişor şi liniştiţi, animaţi de un dor sfânt, înţeleşi de ceice ne-au încurajat».

Şi apoi, în altă parte :

— «Îmi vine în minte sala din Lipova, unde am jucat în frig şi fum, din care cauză şi publicul ne-a îngăduit prezentarea programului anunţat. Îmi vin în minte scenele mici şi improvizate şi sălile lipsite de acustică şi fără decorurile necesare! Am trecut peste toate aceste inconveniente, căci tocmai unde era mai puţină pregătire formală, unde au fost scene improvizate, tocmai acolo lumea a fost mai doritoare de teatru şi în oraşele unde drumul a fost mai greu, cu şoselele şi străzile mai strâmte şi mai înoroiate, sufletele au fost mai curate şi mai doritoare de lumina frumosului».

* * *

Aşa s'au sbuciumat soţii Bârsan, ca, după atâta sdroabă sufletească, să ajungă sărbătoriţi în «Teatrul Naţional» din Cluj, ca conducătorii acestui teatru.

Sărbători sufleteşti de acestea să avem cât de multe! Prindem tărie astfel. Recapitulăm greutăţile şi ne înălţăm privirile, luându-ne ţinte vrednice de atins.

În mijlocul ropotelor de aplauze au primit soţii Bârsan felicitările societăţilor noastre culturale, ale municipiului Cluj şi chiar şi ale directorului teatrului maghiar din Cluj, ale dlui Dr. Eugen Ianovici. Dl Ianovici a întins directorului Bârsan o cunună de lauri, cu treicolorul românesc — după cum primise, mai deunăzi, în Bucureşti, d-sa, pe o scenă de acolo, o cunună cu treicolorul poporului său.

Aşa am ajuns ca — cel puţin pentru o clipă — să fie recunoscută de ambele tabere *arta*, osârdia cinstită spre ceva superior şi să ne plecăm, în faţa unor «idealişti», fără de cari nu există, nu poate exista înaintare în omenire...

Există, de fapt, cazuri când şi ce este josnic (brutal) poate fi lăsat în domeniul artei: acolo, unde are să evoce râsul. Şi un om cu moravuri fine poate să-şi petreacă, rîzând, câteodată, fără ca să tradeze printr'asta un gust literar perversit (stricat), să-şi petreacă, văzând expresia brutală, dar autentică a naturii şi contrastul între moravurile lumii fine şi acelea ale plebei.

Schiller.

Circulară

adresată tuturor despărțămintelor „Asociațiunii“.

Se cade să ne aducem aminte în timpurile acestea grele de muncitorii noștri desinteresați, e cu cale să le strângem mâna și să le urăm și de aici înainte spor la lucru. Dacă este vorba să se îndeplinească o selecționare respicată a valorilor, mântuitorii condeifului și artiștii dramatici, cari au răspândit graiul frumos și simțul față de ce este nobil, generos, sunt vrednici de toată lauda noastră. Lăudându-i pe ei ne subscriem *nouă* un atestat de bogăție sufletească.

Se împlinesc *25 de ani* de când și-a început *cariera de actor dramatic* pe plaiurile noastre dl *Zaharie Bârsan*, actualul director al «Teatrului Național» din Cluj. Ce spinoasă carieră a avut! Cu câte obstacole a avut să lupte: piedeci puse de o cârmuire mașteră, greutăți aduse și din partea publicului nostru dela țară și de prin orașele noastre.

De n'ar fi fost idealismu-i de aur n'ar fi putut persevera dl Zaharie Bârsan. A fost și este unul din lampadaforii, din purtătorii de lumină, a culturii noastre. În sutele de reprezentații date prin toate unghiurile Ardealului a contribuit ca inima să bată mai tare și ca gustul publicului să se ridice. Dela comedioarele inofensive, pentru diletanți, până la piesele grele, pline de probleme psihologice, dela «Teatrul Național» — a trecut întreagă gama dramaturgiei pe dinaintea noastră.

Ca poet liric-visător, ca scriitor dramatic de talent, ca conducător de trupe teatrale bine înjghebate — a adus dl Zaharie Bârsan un prețios serviciu nouă, tuturor.

De aceea *merită* să-l sărbătorim.

Despărțământul Cluj al soc. noastre aranjează cu clujenii un *festival* la închiderea stagiunii teatrale, în seara de 3 Maiu 1925. Va fi o manifestație la care și celelalte despărțăminte ale noastre e de dorit să ia parte, dacă se poate prin câte un delegat, ca, pe lângă scrisoarea centrului, care se va ceti din acest prilej, să fie de față cât mai mulți reprezentanți ai despărțământelor.

Dl Zaharie Bârsan va întreprinde, după închiderea stagiunii, un *turneu* prin orașele noastre. Va fi o *datorie de*

onoare pentru fiecare oraş pe unde va juca, să-l primească cu dragostea obicinuită, dar să-i procure totodată şi extraordinara plăcere de a-i umplea sala până la ultimul locşor şi de a-i tălmăci prin cuvintele delegaţilor noştri din despărţământ cât de mult ținem la acest ales al muzelor.

Centrul își va îndeplini datoria și pe calea publicistică, dând o deosebită atenție momentului prin publicarea în «*Transilvania*» (Nr. 5.) a unei serii de articole și fotografii referitoare la mișcarea teatrală la noi, în ultimele două decenii.

Rugându-vă să stăruiti: 1. ca să fiți reprezentați la Cluj pentru ziua de 3 Maiu; 2. ca să fie bine primită trupa «Teatrului Național» din Cluj în orașele pe unde trece și 3. ca să răspândiți «Transilvania», în special numărul dedicat teatrului, vă salutăm cu toată stima,

In numele comitetului central:

Dr. Octavian Russu,
vice-președinte.

Romul Simu,
secretar.

Cronică.

Zaharia Bârsan. Date biografice. Dl Z. B. s'a născut în noaptea de anul nou 1878, în Brașov, suburbiul Brașovul-vechiu. Mama era de aici, iar tatăl se trăgea din comuna Sânpetru, de lângă Brașov. La vârsta de un an au plecat părinții cu copilul la Sânpetru, unde a stat viitorul artist dramatic 7 ani (v. *delicioasele* impresii din copilărie: «La poarta Bodului», «Când cu comédia», «Păunița» și altele.) Liceul până în cl. VII l-a făcut în Brașov, la liceul românesc de acolo. La 17 ani pleacă în «țară», la Bucu ești, ca pedagog la liceul Clinciu-Popa, dând în curând bacalaureatul la liceul «Lazar». Inscris la Conservatorul de artă dramatică, ia premiul I la tragedie, în 1901, la clasa maestrului Constantin Nottara. Urmează totodată cursuri la facultatea de filosofie și litere. Ca

student joacă și la «Teatrul Național» din București.

Maistrul Nottara și artista A. Bârsescu l-au luat în turneele lor teatrate prin Muntenia, «Societatea pentru fond de teatru român l-a trimis ca bursier la Viena și Berlin. În 1899—1900 a înființat dl Z. B. prima trupă de dilentanți în Brașov (cu «Jean Marie», «Grevă fierarilor», etc.) După terminarea studiului în Berlin (1907) a plecat în Italia, să studieze arta dramatică italiană și, în special, pe Ermete Novelli.

În 1908 a fost angajat de «Teatrul Național» din București, unde a rămas până în 1919 — cu întreruperea războiului, a surghiului — ca să fie chemat mai apoi în fruntea nou-înființatului «Teatru Național» din Cluj (1919).

*

Repertoriul „Teatrului Naț.” din Cluj (după «Patria», 3 Mai 1925): 1919 - 1920: 14 piese, în 85 reprez. Mai mare succes: Se face ziuă, Poe-mul Unirii, Doi sergenți, Institutorii, Avarul, Revizorul, Scrisoarea pierdută, Răzvan și Vidra. 1920—1921: 20 prem., 6 rel., 144 repr. Mai cu succes: Tran-dafirii roșii, Noaptea furtunoasă, Ne-poftitul, Bujoreștii. 1921—1922: 18 prem., în 40 reprez.: Heidelbergul de altădată, Manevrele de toamnă, Vlaicu Vodă, Finul coniiței, Necunoscuta, Che-marea codrului. 1922—1923: 18 prem., 9 reluări, 138 reprez. Hamlet, Extem-poralul, Cafeneaua mică, Taifun, Visul unei nopți de vară. 1923—1924: 19 prem., 5 reluări, 115 reprez.: Scampolo, Mor-covel, Băiat de viață, Shylok, Neve-stele vesele, Sărutul morții. 1924—1925: 20 prem., 8 reluări, 124 reprez.: Oedip Rege, Patima Roșie, Mărgeluș, Plicul, Demonul, Un erou, Macbeth, Nora. 10) piese, fără reluări, în 746 reprez.

*

Povestea unei tinereți. De *Ge-orge Vâlsan*. (Edit. «Cultura Națională», 1925; 224 pag.; 60 de Lei).

Dl profesor universitar din Cluj G. Vâlsan ne-a dăruit o carte de lite-ratură *sândtoasă*. Este atâta bun-simț, atâta gingășie, atâta ozon întremător dela țară în paginile acestea, încât îți vine să le recomanzi ca contra-venin produselor literare problematice, ieșite din îngăduitoarele tiparnițe din zilele noastre.

Bine a făcut dl V. că și-a adunat schițele și novela de prin revistele: «Drum drept», «Sămănătorul», «Con-vorbiri literare», «Făt Frumos», «Con-vorbiri», «Convorbiri critice», «Voința națională» și... «Transilvania» no-astră. Dl V. a făcut parte din cercul «Sămănătorului», apoi a trecut la «Convorbirile literare», unde Maio-rescu ținea mult la scrisul «poetului»

V. (v. Dragomirescu în «Dela misti-cism la raționalism») — ca să-și aduțe mănunchiu abia acum bucățile de proză, răslețite.

Volumul poate fi cetit de orice ochi — ceea ce este un merit în epoca noastră, când unii din scriitorii întrec în descrieri crasse pe Zola!

«*Povestea unei tinereți*», care în-cepe volumul și îl botează, este bo-tezul de foc al unei inimi de copi-landru, scăpat de bacalaureat și ajuns la țară, pentru o «vară de odihnă», la un vâr îndepărtat al tatălui, la un preot de sate. Cu volume de drep-civil și roman subsuoară se apropie tinărul Alexandru de vâlceaua Băr-bușei, de Palanga — și pleacă, după ce a fost scuturat de o «tulburare dulce», din partea fetei preotului, de Leana, care-l învață, fără să știe, dreptul inimii. Fabula se poate spune în câ-teva cuvinte: tinărul ajunge la țară, se culcă în fân, serile, merge la bise-rică, îndrăgește satul, regiunea, rude-niile, se lasă răpit de rusticitatea cu-rată a fetii, care-i permite, după un scuturat de prune, să o și sărute (scenă plină de castitate), «eroul» vi-sează să ajungă învățător în sat, lângă Leana lui, dar e scuturat și el din vi-sări de tatăl, care-l readuce la Buçu-rești, la universitate. Nu e vorba de acțiune, e vorba de *cum* sunt descrise senzațiile, sentimentele, pe cele 83 de pag. Durerea reținută a unuia care a trăit scenele, văzute prin prizma unui tinăr scăpat de bacalaureat — durere îmbibată și de nu știu ce acord de singurătate, ca la Turgeief. Cetiți paginile unde Leana mulge vaca; unde încearcă Alexandru să spună fetii cât ține el la ea (nimic din perversitatea flirtului din saloane); ce bine prinsă scena când Leana, ajunsă la conștiința femininității ei ce are ce dăru, fata dela țară îl privește gândind: «Vei fi

știind tu multă carte, dar vezi că e și în mine o *putere*, care se poate juca cu toată învățătura ta»; declarațiile solemne, reciproce: «N'am să te uit!» și ripostele tatălui ce taie firele, rezolut: tu crezi că tot ce zboară se mânăncă!, ți-a incurcat capul o toantă!, ca să-l poată readuce la București. Țipetul La țară, hai la țară! al Adei Negri, se aude respicat — ca și în celelalte lucrări din volum.

Căci ce alta decât imnuri cântate vieții dela țară sunt schițele «*Nășica*» («*Nășica*» e o femeie, azimă caldă, țărancă ce își aduce pe Nicu la țară, ea, lipsită de copii și dornică de maternitate — «of, ce dor mi-a fost să am și eu copii!»); *Prin singurătăți* (descrieri de călătorie prin Buceci, Valea Prahovei, Clăbucetul Taurului, etc.) sau așteptarea, din «Domnul cel grăbit», ca satele să ne primenească sufletele de orașenii ticăloșiți în rele?

Dlul Vâlsan îi place gingășia. În «*Astăzi îi spun*» ne descrie pe un funcționar timid, care nu îndrăznește, de prea mare și resignată dragoste, să ceară de nevastă pe aleasa inimii, până ce fratele alesei, prinzându-i o scrisoare, îl întrebă rezolut: «la ascultă, măi, o iubești? Ia-o!» de aduce soarele în casă. — La «*O seară de concert*» un student universitar, care n'are bani nici pentru un bilet la Ateneu, se strecoară, dus de un mecenat necunoscut, ca făcând parte din loja sa, ascultă muzica dumnezeiască, îmbătat de privirile unei femei frumoase, iarăș necunoscute, frumoase și bogate — o petrece până la landoul dela poartă și o pierde. Infiorat din creștet până 'n tălpi e fericit — și atât. — «*Prima poezie*» tipărită e sârbătorită de familia de funcționari — tinărul îndrăneș este eroul zilei — bunica exclamă: «oof, mânca-l-ar maica de poet!» (Drăgălășie în descripții).

— «*Într-o dimineață de Maiu* e ca extensiune o nimica-toată — 6 pag. — dar ce avânt, ce sburdălnicie juvenilă, de trubatur medieval, și ce bine-ți cade acel strigăt de «Trăiască Primăvara!» — ca un punct pe i — când strigătul izbucnește în fața unei tinere domnișoare «ștrașnic de frumoasă», pe care o întâlnește, în treacăt, într'o stație, ca să o piardă după câteva clipe. După ce ai cetit schița par'că ai aspirat mirosul unei flori îmbătătoare, de câmp.

Ca simbolul Primăverii stau ca două stane de piatră două ființe, cari «n'au putut răbda în răutatea orașului» («*Pe o vale*») și se întâlnesc pe un vârf de deal, amândouă hotărâte să plece 'n lume. Flăcăul se întâlnește cu fata din flori, își dau mâna, se pricep în suferință și vreau să-și croiască singuri norocul de-acî 'ncolo.

Tot cioban e și Mirea, care leagă dragoste cu Vorniceasa din «basmul pentru visători»: «*Vorniceasa*». În cetățuia singurătății e cuprinsă de iubire, femeia măritată după un bărbat, mult mai în vârstă decât ea și hain — el e bănuitor, îi omoară alesul inimii, săgetându-l din fereastră, pe când cânta duios din fluier, iar ea se ofilește de-a 'n picioarele. Tonalitatea schiței virilă.

Ca Vlăhuță, ca Brătescu-Voinești, ca Bassarabescu, așteaptă și autorul «Povestii unei tinereți» o transfuziune norocoasă de sânge și *etos* țărănesc în vieața noastră de orașeni de după răboiu. Pledează pentru aceasta în «*Domnul cel grăbit*».

Toate 'n tot: o carte îmbucurătoare. Legată frumos, în execuția ireproșabilă a «Culturii naționale», poate servi și drept cadou pentru sufletele, cari vreau să se întremeze.

După o reprezentare de cinematograf. (Vederi din Franța.) (Praga II. 1907.) Iarăș am fost la *cinematograf*. Nu pot pricepe pe aceia cari surăd malițios de câte ori aud pe cineva că a fost la cinematograf. Numai niște *ignoranți* pot să micșoreze posibilitățile de răspândire ale culturii pe pânza albă a cinematografului.

Firește, în forma sa actuală, are arta cinematografică și multă șgură pe lângă aurul curat, care ar trebui să predominie.

Iacă — așa e și cu reprezentarea, la care am luat parte. Antreprenorul ne arăta vederi din ținuturi ocupate pe timpul războiului. (Firma vieneză Sascha a căpătat concesiă să cinematografeze momentele însemnate ale războiului mondial.) Sate, orașe, peisagii. Am văzut regiuni de toată frumusețea, cum nici fantazia cea mai «romantică» nu și le poate închipui mai frumoase; am trecut în revistă militară, cu Mackensen împreună, trupe germane, pe străzile orașului cucerit, am văzut monumente și edificii pompoase, instituții de cari publicul din sală nici habar nu avusese că există. În jurul meu șoptea câte unul: «a, ce frumos! ce frumos! n'am crezut!»

Firește că n'ai crezut, vecinul meu, firește! Ce ai cunoscut din țara cucerită, afară doar de insultele zilnice, aduse de scribi iresponsabili, de financiari interesați, de suflete negre?! Ce știi tu despre tendințele cinstite de validitate ale multora din ținuturile, pe cari le vezi acum pe pânza de cinematograf? Cine ți-a deschis ochii, înainte de războiu, ca să poți cunoaște viața sufletească, a celor buni, a celor muncitori, a reprezentanților *adevărați* ai poporului aceluia? Ce știi tu de tendințele *nobile* ale multora din cugetătorii lor, de spiritul lor de echi-

tate între popoare, de dragostea lor sfântă față de cultură? Ai văzut numai ce a vrut să-ți arate o clasă de oameni interesați. Așa a venit prăpădul acesta grozav peste capetele noastre! Așa a puroiat meren această Gheenă de păcate, până ce rana a trebuit să spargă. Așa am ajuns la zilele blestemate de astăzi, când plânge lumea întreagă de muștrările conștiinței și se întreabă: «până când?»

Ar fi trebuit ca neamurile să ne cunoaștem și *stimăm reciproc*. Ar fi trebuit ca zidurile chinezești ale ignoranței să dispară dintre noi — căci numai așa ar fi fost cu puțință o colaborare înfloritoare.

În schimb ce am văzut? Neîncredere *reciprocă*, înarmare la infinit de ambele părți, o supralicitare a «machiavellismului» în politică.

De aceea se miră vecinul meu dela cinematograf când vede că în țara «dușmană» sunt oameni cu nas, cu gură, cu mâni și cu picioare, dacă zărește instituții culturale, cari numai de «incultură» nu dau probă, dacă vede regiuni, cari se pot asemăna cu acele din patria sa.

Aici zace o mare misiune a cinematografului în viitor: să *apropie neamurile!* Cum? Mi-o închipui atât de frumos! Într'o seară să fie d. e. vorba despre poporul francez sau german. O conferență scurtă despre trecutul și prezentul poporului. Pe pânza fotografiilor cinematografice din orașele caracteristice, dela țară, din regiunile pitorești ale țării. Să poată vedea spectatorul dansuri naționale, porturi naționale, obiceiuri specifice. Gramofonul sau o orchestră va trebui să dea mână de ajutor. Muzeele, academiile, universitățile, monumentele, locurile istorice mai de seamă — să treacă în revistă generală — ca să-și poată face o idee spectatorul despre valorile lor

reale. Într'altă seară, dacă nu se vor putea arăta deodată toate, să treacă pe dinaintea ochilor spectatorului oamenii mari ai literaturii, ai științelor, ai artelor. Să se poată vedea contribuția poporului acestuia în domeniile spiritului omenesc.

Mici caracteristici a activității lor — îndemnuri pentru scrutări viitoare.

Ceva din arta populară — țesături naționale, în colorile autentice, podoabe în cap, pe piept, etc. Muzică națională în orchestră.

Să fie *un întreg* bine încheșat, care să ne aducă *mai aproape*, sufletește, de *cei buni* ai neamului respectiv. (Cine îndrăznește să spună că un neam nu are nici un om de caracter, nici o instituție vrednică de remarcat?)

Și așa, încetul pe încetul, să se infiripe în sufletul ascultătorului atent părerea care se va preschimba mai apoi în convingere: *Sunt* și în tabăra contrară oameni și instituții vrednice de stimat!

De sigur mi se va spune: ești idealist! Firește, idealist! De n'aș fi idealist aș duce o viață aproape de prăpastia grozavă a disperării! Dacă n'aș avea îndemnul acesta lăuntric de a contribui cu mult-puținul meu ca starea actuală de lucruri să dispară — mi-ar fi rușine că trăiesc.

De aceea văd în cinematograful un mijloc minunat de a răspândi cunoștința de țări străine, necunoscute, și de instituții și personalități reprezentative, cari servesc prosperării omenirii.

Ce minunate serii s'ar putea compune după principiul de mai sus: să treci în revistă, în decurs de câteva sări, d. e. toate popoarele Europei, dus de mână, firește, de conducători experți!

Cu *alți* ochi ai privi problemele sociale, economice chiar, culturale,

după o astfel de serie de reprezentații. Mai înțelegător, mai conciliant (ignoranța te face neconciliant!), mai bun — da, mai bun! Ceeace face «Urania» în Berlin, Viena și Budapesta este ceva în direcția arătată — dar nu este tot. De aici înainte are cinematograful misiunea nobilă de a lucra astfel, în loc de a ne tâmpi simțurile cu serii lascive sau cu interminabilele serii de detectivi.

O, nu, de sigur concurența nu va dispărea de pe lume, popoarele se vor împărți totdeauna în diferite tabere, cari se vor război întreolaltă — de sigur: o serie de reprezentații de cinematograful, în care ascultătorul va putea să se convingă de calitățile tuturor popoarelor, nu va aduce o pace vecinică, «somnolentă» în ochii războinicilor — dar un strop de mai bună înțelegere între neamuri, o contribuție binevenită *pentru cei buni*, din toate neamurile, tot va picura pe inimile noastre arse de văpaia ticăloasă a urei de rassă și de neamuri întregi. Și va fi un pas înainte spre un viitor mai fericit al omenirii... *H. P.-P.*

O apreciere a țărănimii noastre.
Fostul ministru al Franței în București (1923—1925), dl *M. de Manneville*, scrie un impresionant articol în Nr. pe Ianuarie a. c. al revistei franceze «*Paris-Bucarest*» (București, Str. Ozirisii): «*Franța și România*». Reținem următorul pasagiu:

«Să ne oprim într'unul din satele acestea, în cari sângele român a rămas mai curat, în *județul* (cantonul) *Hafegului*, în apropierea drăgălașei (Charmaute) reședințe pe care a oferit-o România recunosătoare unuia din eroii marelui războiu, generalului nostru Berthelot. Ne înconjoară țărani îmbrăcați în alb, cu cămașa lungă trecută peste pantaloni, în felul unei tu-

nici, mijlocul subțire strâns de un «chimir» (o centură de piele), cu căciula (bonetă de blană) în cap. Chiar și dacă vorba lor n'ar aminti provan-sala noastră, nu e așa că ochii, cu privirea francă (sinceră) și puțin vi-sătoare a acestor oameni, musteața lor lungă, care le taie fața energică, ne evocă pe tovarășii gali ai lui Ver-cingetorix sau pe câțiva din marii noștri «coua»-ni (nume dat răsvrăți-ților din Vendée, în 1793 — trad.) din câmpiile vendeene? Să ne plimbăm puțințel mai departe, pe unul din dru-murile umbroase ale bogatei Oltenii. Să privim cum trec a'este svelte țar-ance, cu picioarele goale, cu mersul atât de grațios, cari purtând cu voioșie sarcina lor în echilibru pe cap, înve-selesc peisagiul cu colorile vii ale iilor lor (și în fr. «ie»), brodate bogat și cu «fota», o bacadă de stofă fără de cusătură, dar și ea acoperită de broderii strălucite, cari le servesc de haină, înfășurată în jurul mijlocului lor. Nu ne amintesc ele prin eleganța umbletului lor și prin cochetăria in-stinctivă a lor pe frumoasele fete din Arles și din Bordeaux? Nu recunoa-ștem, atât la unele, cât și la celelalte, înrudirea lor cu acele frumoase gre-coice, ale căror umblet de zeițe se poate încă admira pe insulele în cari casa elenă și-a păstrat până în zilele noastre puritatea sa primitivă?

Cețiți pasagiul celorce ne pone-grese și rotesc ochii plini de ură, când e vorba de «bocskoros oláh»-ul («valahul opincar»). N'ar fi bine să se adune caracteristici ca cele de mai sus într'o broșurică, și în limbile mino-ritarilor?

„Slovăcia Nouă“, (The new Slo-vakia) de prof. univers. Dr. R. W. Seton-Watson (Scotus Viator). Extrase și părți traduse de V. V. Tilea (Ti-

pografia națională, Cluj 1925, 36 pag. 10 lei). O broșură cât se poate de recomandabilă pentru noi. Di Tilea și-a luat frumoasa sarcină de a ne reda, după lucrarea membrului nostru de onoare, dl Seton Watson, apărută în 1924, ideile fundamentale ale cărții observațiile dlui W., la fața locului. Ne-ar putea întrerupe un cetitor... «inteligent»: Ce-mi pasă mie de Slo-văcia Nouă? Dacă va ceti broșura are să se convingă, că necazurile în-șirate în ea sunt vrednice de cântărit și că e cu cale să tragă — ici-colea — paralele cu stările de pe la noi.

Când s'a proclamat revoluția și în Slovăcia, nu se aflau între slovaci mai mult de 700—1000 «intelectuali și con-știenți de naționalitatea lor» s'au pornit greutățile *construirii*. Cehii, firește, au sărit într'ajutor. Au fost mai bine orga-nizați, au împrumutat în admini-strație, în justiție, pretutindeni, ele-mente viguroase. Că s'au găsit și oameni, cari n'au corespuns chemării lor, a fost fatal, ca în Alsacia Lorena, ca în Iugoslavia, ca la noi. S'a ză-mislit și în Slovăcia, ca și în Alsacia-Lorena («Boche» pentru francezii din Alsacia-Lorena, cari nu vorbeau «bine» franțuzește!), ca și în Iugoslavia (Croați Sârbi), antagonismul acela *criminal*, care la noi își află expresia în epite-tele ornante «regățean» și «ardelean», exprimate cu maliție. S'a dat și se dă și acolo lupta între centralism și o autonomie administrativă cuminte. Ca în Alsacia s'a manifestat și antiteza: catolici și protestanți sau husiți sau liber-cugetători — la noi, în măsură mai mică, gr. cat. și gr. or. În învă-țământ aceeaș turbureală, cu profesori «cursiști», cu învățători slovaci pen-sionați; «Colonia» s'a născut și acolo, ca acuză împotriva cercurilor diri-guitoare din Praga. Funcționarii de stat primesc și acolo lefuri necores-

punzătoare cu dorințele lor. Nici acolo nu vrea populația *întreagă* să înțeleagă că sporul de instituții culturale este evident (plângerea maghiarilor din Slovăcia, cu interzicerea societăților, cari urmăreau scopuri de maghiarizare, o află dl Watson neîntemeiată, îl «lasă rece», când se cugetă la «opreliștea nemiloasă de dinainte de războiu contra oricărei instituții culturale slovace, chiar până și a unui club coral dintr'un sat îndepărtat».)

Și în orașe aceeaș luptă între poporul de jur-împrejur și orașele, în parte, streine de sufletul poporului. *Pretutindeni se fac corecturile necesare*, ca și la noi, corecturi logice din punct de vedere sociologic.

Da, nemulțămirea nu e mică, constată dl Watson — dar spuneți *altă* cărare decât *cărarea compromisului!* Situația trebuie remediată «numai prin o mare *indulgență* și o acțiune urgentă, continuă și bine determinată din partea autorităților». «Numai *toleranța și tactul* cel mai mare poate contrabalansa dezanjarea obiceiurilor și a tradițiilor, pe care le implică noul regim». «Imponderabilitățile» trebuiesc menajate. Un «*compromis just și rezonabil*».

Sfaturi de aur, cari singure pot să te scoată la lumină. Le dă unul, care a adâncit problemele sociale, unul căruia îi zace la inimă viitorul Europei.

Cu *flairul* politic al unui adevărat bărbat de stat, declară dl Watson, că nimic nu poate răsturna situația de față din bazinul dunărean «decât un nou războiu european; nici o țară, afară de Rusia, și poate nici Rusia, nu va putea provoca așa un războiu în timp(ul) apropiat; și un astfel de războiu, oricare ar fi rezultatul final, va trebui să reducă în mod inevitabil Ungaria la cerșitorie, și *clasa ei dominantă la completă exterminare*».

În epoca noastră, când comu-

nismul caută să submineze *toate* statele și când mintea sănătoasă îți dictează să ridici zăgazuri solide contra ideilor disolvante, irelevant în ce țară europeană s'au zămislit — o carte ca a dlui Watson, deschide ochi defaițiștilor păcii și le dă sfatul foarte îndreptățit: Nu e timp de cârtit! Puneți umărul! Compromis cuminte, indulgență, toleranță, tact — altă soluție *nu* e! Răspândiți broșura dlui Tilea!

E permis unei fete să cetească orice carte? O revistă franceză pariziană a întreprins o anchetă interesantă. Ca orice anchetă literară ne-a adus și aceasta răspunsuri diametral opuse, dar vrednice de a fi discutate și în societatea noastră. Revista a întreat somități literare, științifice, politice.

Creșterea domnișoarelor este de capitală importanță, nu numai în Franța, este o problemă internațională și e cât se poate de arzătoare. Între sutele de probleme, cari se impun în ziua de azi, este una din cele mai capitale.

Fetele de astăzi, crescute în altă atmosferă decât aceea de dinainte de războiu, nu mai pot fi împărțășite de o educație aidoma ca a mamelor și bunicelor lor. Fetele actuale își caută în mare parte, traiul prin muncă proprie și cunosc viața în proza ei. Câștigându-și pâinea singure, tentațiunile sunt mai multe. Cine pășește astfel în viață trebuie să cunoască primejdiile, ca să se poată îngriji de argumente valide împotriva lor.

O carte poate de multe ori să le deschidă ochii. Dar o carte le poate pricinui și mult rău. Are dreptul, e cu cale să citească o domnișoară orice carte sub pretext că trebuie să cunoască toate murdăriile vieții, ca să fie în cunoștință de cauză și să se știe apăra?

Cardinalul francez Dubois o declară respicat: o tinăra domnișoară n'are voie să ia în mână orice carte, fără de discernământ. Atrage atenția mai cu seamă asupra romanelor și a primejdiilor lor. Personagiile romanelor actuale, după cardinalul francez, nu există în viață — impresia, care vor lăsa-o în sufletele tinere va fi deci falsă. Nimic nu se poate dărâma mai ușor decât o viață de fată tinăra.

Mauriciu Donnay, dramaturgul cunoscut, scrie că ar fi fericit, dacă ar avea o fată și dacă acesteia i-ar fi dragi cărțile. Ar îndemna-o, ar sili-o chiar ca să inbească mai întâiu pe filosofi, lucrările istorice și — natural — și romanele.

Academicianul Baudrillart scrie: «Da, e mare primejdia, ba e chiar cea mai mare primejdie, că fetele tinere se bucură de o independență și libertate completă la alegerea lecturilor lor. E o primejdie mai întâi fiindcă falsifică gândirea lor, concepția lor și se găsece cu desăvârșire părăsite în haosul sistemelor. Și e primejdie fiindcă simțământul lor moral se micșorează, adecă aceea ce este floarea sufletului femeiesc. *Ca să ne apărăm împotriva primejdiilor ce ne așteaptă în viață nu este neapărat necesar să cunoaștem toate.*»

Deputatul Louis Marin, cu mare reputație, o declară pe față, că n'ar suferi, dânsul, care este tată de familie, ca fiica sa să-i citească orice. De sigur, e cu cale ca fetele să aibă cunoștința de unele lucruri din viață, dar sunt margini și în cunoștințele acestea. Marginile acestea se vor lărgi după cum vor crește și ele. Fetele, cari își caută singure pânea zilnică — vor trebui să cunoască mai amănunțit realitatea vieții, dar acele fete, cari trăiesc în familie n'au trebuință tot de aceleași cunoștințe. Bărbații lor le vor

fi sfetnici în viață, după ce se vor căsători.

Léon Bérard, fostul ministru de culte, declară că fetele să citească mai bine pe «Madame Bovary» (romanul lui Flaubert) decât să meargă să danseze (se va fi gândit la dansurile ultra-moderne de astăzi!).

N'ar fi cu cale ca argumente ca ale unui Dubois sau Baudrillart să dea de gândit și domnișoarele noastre? O simplă, modestă întrebare.

O bibliotecară din Praga își povestea, zilele trecute, experiențele și constata că cu cât este o carte cu titlu mai ademenitor («Dragostea goală», etc.) cu atât este mai ferfenițată, oricât de manculatură să-i fie conținutul...

„Păcală argat“, comedie poporală cu cântece, în 4 acte de *Petre Dulfu*. (București, Edit. «Cartea Românească», 1924, 20 Lei). După broșura dlui Visarion — este broșura dlui Dulfu o plăcere. Nu e literatură curată, nici nu vrea să fie. După cum Alecsandri se trudea să dea poporului de pe vremea sa «Piatra din casă» sau pe «Cinel-Cinel», conștiu fiind că nu oferă ne-știe ce operă de artă, dar că *ajută* poporului dela sate în dragostea sa pentru teatru sătesc, așa dl P. Dulfu, acum.

Păcală este Păcală al nostru, de prin poveștile și snoavele populare. Ajunge în casa românului Marin, plugar cu dare de mână, și se bagă argat pe nimica, promițând să rămână până ce vor «urla lupii în vatră». «Holteiul tomnatic» Ioan Morar dă țărcoale Săflichii, nevestii lui Marin, și Păcală vrea să le vină de hac, fiindcă Ioan promisesese văduvii tinere Stanca căsătorie. Cum le joacă renghiul Păcală, cum îi opărește pe Ioan în casa lui Marin, cum mânăncă cu stăpănu-său mîncarea minunată la câmp, pregătită pentru

Ioan, și cum iau lumea în cap : Ioan speriat că l-a descoperit bărbatul, Marin sperie că i s'a aprins casa, cum baba Chiva fierbe beutura adormitoare, pe care i-o fură Păcală și bărbatul cu Păcală îi prind pe îndrăgostiți în odaia proprie, de-i amenință cu o chelfăneală de nu se vor îndreptă, iar Ioan se dă împăcat, luând pe văduvoara de nevastă, iar pe Safta cu bărbatul ei de nași (!) — e descris în colori vii, firește, puțin adâncite din punct de vedere psihologic, dar potrivite să provoace ilaritatea în auditorul dela sate.

Autorul a ocolit cu succes scenele cari ar putea fi tratate à la Boccaccio. Va atârna și dela diletanți sau actori ca în unele scene să nu fie subliniate notele erotice, cecece ar demoraliză publicul din săli.

6 persoane principale, 3 femeiești, 3 bărbătești, 3 secundare. În cor fete, flăcăi, copii. Scena simplă: odaie țărânească și câmp deschis. Despărțimintele noastre se vor putea folosi de piesă la sate.

Di Dulfu ne-a dovedit de mulțori că se pricepe să scrie pentru popor. «Isprăvile lui Păcală» au ajuns la ediția a IX-a. Altele îi urmează.

Despre filosoful la modă Spengler. Wilhelm Hack în «Literarischer Handweiser» (Ghidul literar) (1922, Nr. 9--10) despre volumul lui Spengler: «Nu suntem, ci devenim», este grozava înțelepciune a unui filosof, care este cu totul sub influința unui punct de vedere materialist și care ajunge la fraza absurdă: «Toate evenimentele mari ale istoriei n'au fost evocate, la adevă, din partea popoarelor, ci au chemat ele la viață popoare. «Cu totul în spiritul lui Hegel și al lui Nietzsche e ridicat statul, căruia, după Spengler, are să-i fie su-

pusă orice viață personală, la rangul unui Dumnezeu viu pe pământ... Spengler cunoaște numai relații politice între popoare și nu relații sociale și etice. N'are nici o înțelegere pentru principiile împăcinoare de popoare ale creștinismului și crede că numai răboiul ar fi zămislitorul tuturor lucrurilor mari»... «În Cesar și Bismarck ne arată pe omul puternic, care întrece pe *homo religiosus*, căruia nu-i atribuie nici o importanță în cursul evoluției.»

Hack urmează: «*Spengler predică un machiavelism cras*, atribuind omului politic numai ca om privat o conștiință. Un catehism al succesului, va fi, după Spengler, totdeauna tocmai contrarul extrem al moralei religioase, fără de care n'ar exista biserică (!), colonii engleze, bogății americane. Cu toate acestea va avea numai atunci un bărbat de stat un succes durabil, dacă se va lăsa condus în faptele sale de principii morale. Tocmai politica lui Bismarck, la care se referă așa de bucuros Spengler, este o dovadă despre afirmația aceasta. Dacă n'ar fi fost falsificată telegrama dela Ems n'ar fi ajuns Germania la un războiu cu Franța și, poate n'am fi trăit ororile războiului mondial.»

«...O privire unilaterală retrospectivă omoară orice poftă veselă în viitor și sufocă în germene încrederea în valorile adevărate ale prezentului... Numai dezvoltarea spre o formă nouă a «Ethos»-ului, penține se află deja începuturi în ziua de astăzi, numai ea ne poate conduce din întunec la lumină.»

Cum analizează pedagogul Wilh. Rein epoca actuală din Germania? În revista «Zeitwende» (epoca de tranșiție) scrie cunoscutul pedagog din Jena W. Rein sub titlul: «*Despre radicalismul pedagogic*»: «Mai greu încă

decât aşanumita pace dela Versailles, cu toate urmările şi apariţiile ei de circumstanţă, ne apasă *la pământ* o ochire în viaţa internă a poporului nostru. Încătrău privim pretutindeni desbinare: duşmănie reciprocă, fiindcă *stăpânirea pornirilor egoiste* subjugă conştiinţa apartinerii împreună (a comunicăţii); un traiu îmbibat de materialism pus faţă în faţă cu o concepţie de viaţă ideală, necredinţa împotriva credinţei.

«Dacă căutăm cauzele primordiale ne lovim de *lupta străveche dintre sensualism şi raţiune*. Desvoltarea poporului nostru a scos la iveală în a doua jumătate a sec. al XIX-lea o nespuse de pronunţată întărire a spiritului materialist şi anume din două puncte de vedere. În cercurile burgheze a prins teren, tot mai mult şi mai mult, concepţia de lume, mecanică, sub stăpânirea ştiinţelor naturale, cari îndrăsniseră să creadă, conduse fiind de Wirchow şi Haeckel, că ar fi delegat «Enigmele lumii»

«În cercurile muncitoreşti însă a ajuns la stăpânire marxismul, care a dus, cu ţinuta sa economică, la concepţia materialistă şi — la sfârşit — până la negarea puterilor ideale, ca factori independenţi în viaţa poporului. Astfel s'a sfâşiat poporul în două mari tabere, o stare, care dăinuieşte şi în ziua de astăzi, deşi atacurile acestea ale ştiinţei naturale au fost respinse, ca nefondate, şi deşi am trecut peste marxism, teofeticeşte şi practic. Dar *suferim azi* din cauza urmărilor alianţei acesteia ciudate între o ştiinţă naturală, care n'a fost conştie de graniţele ei şi între un sistem de economie naţională, care a trebuit să se sutoace în unilateralitatea sa. Marea întrebare este dacă poporul nostru se poate elibera de boala aceasta.

«Că educaţia poporală are o mi-

siune importantă de preluat — nu există nici o disensiune de păreri, dar pe dată ce se pune întrebarea *în ce spirit* are să se întâmple aceasta, cresc antitezele cu toată asprimea lor — astăzi mai mult ca altedăţi, fiindcă marxişti nu-şi dau din mână stăpânirea peste masse, ci încearcă să o sprijinească prin influinţarea educaţiei tinerimei. În organizarea reformato-rilor şcolari radicali şi-au creiat marxişti un instrument pentru aceasta...» (după cit. din «Prager Presse», 21 Aprilie 1925).

Câteva constatări ale sociologului Gustave Le Bon, în «Les Annales» (8 II 925): «Aproape isoლაჟი de vecinii lor, *suveranii trecutului n'aveau să se preocupe*, ca în ziua de astăzi, cu repercursiunile infinite pe cari le pot naşte cele mai mici măsuri, în urma *interdependenţei actuale a naţiunilor*. Ei guvernau cu câteva principii universale, şi — rareori — contestate.

«Nu mai este aşa în ziua de astăzi! Evoluţiunea actuală a lumii a făcut guvernarea popoarelor atât de grea (dificilă), încât te întreb, într'adevăr, cum de se găesc atâţia oameni, cari se luptă cu îndârjire ca să ajungă o putere politică efemeră, isvor de griji rău răsplătite de micile satisfacţii de amor-propriu.

«Aceleaşi dificultăţi, *observându-se în toate ţările*, trebuie să tragi concluzia, că ele sunt independente de regimurile politice adoptate».

... «Pierzându-şi vechile principii directoare şi înconjuraţi de forţe superioare voinţelor lor, bărbaţii de stat modern guvernează de pe o zi pe alta, stăpâniţi de teama consecinţelor ce pot avea cele mai mici acte ale lor...»

«În primul rând sunt popoarele europene stăpânite de o adâncă ne-

mulțumire. Această nemulțumire rezultă nu numai din dificultățile vieții materiale, dar și din pierderea ideilor politice, religioase și sociale, cari constituiau adineaură armatura gândurilor.

«Desagregarea vechilor concepte de viață este *generală*. Vechile visuri de fraternitate sunt înlocuite de *uri sălbatice* (feroce), nu numai între diferite popoare, ci încă și între clasele sociale ale fiecărui popor».

«Evoluția economică actuală arată prea bine că *interesele naționale sunt solidare*; dar ce sunt în stare recile învățăminte ale rațiunii în fața deslănțuirii pasiunilor, cari agită astăzi pe oameni ?

«Nemulțumirea a avut ca consecință, în toate țările, sosirea (la suprafață) a unor partide extreme, cari cred că posedă formule suverane, pentru ca să asigure fericirea»...

Gustave Le Bon prevestește *dictaturi* în viitorul apropiat «Forma lor cea mai probabilă va fi, de sigur, constituită din partea puterii autocratice a prim-ministrilor, cari se bucură în concret cum a fost cazul cu dl Lloyd George în Anglia și a dlui Poincaré în Franța, de o putere absolută.

«Greutatea este de a găsi un mecanism, care să-ți permită ca acești prim-miniștri să fie, ca în Statele Unite, independenți de voturile Parlamentului.

«La orice caz, nu încapă îndoială, că necesitățile vieții politice și sociale vor sfârși prin a creia, la toate popoarele, un sistem de guvernament destul de puternic pentru ca să stăpânească tiraniile individuale și corporative, contrare interesului general.

«Dacă o astfel de putere nu s'ar forma, ar ajunge sindicatele să-și con-

stitue mică state puternice într'un mare stat neputincios.

«Acest fenomen, observat deja în istorie, a adus cu sine, odinioară, căderea unor importante republici, — aceea a Florenței, mai ales, împotriva valului celui mare de desorganizare, care amenință societățile moderne... trebuie să remarcăm... că *apostolilor disordinei trebuie să le opunem apostoli ai ordinii*, cum a spus-o în timpul recent un eminent bărbat de stat, dl *Reibel*».

...Așa Gustav Le Bon! Sociologul, care privește problemele mai adânc și se ridică *per summos apices*, când e vorba de hârjoneliile tragice dintre popoare. Cetiți și comentați pasagiile acestea publicului nostru: e o *interdependență* în ziua de astăzi între națiuni. Dificultățile sunt mari, în toate țările! — a fi bărbat de stat e în ziua de astăzi un lucru *ingrat*, dacă nu primejdios! desagregarea vechilor concepte este *generală* — *extremismul* în politică este primejdios; mai bine o transacțiune cinstită! — ne trebuie *«apostoli ai ordinii»!*

«*Apostoli ai ordinii*»? Dar atunci ce se va alege de «riportage»-le dinamitarde ale unor inconștienți, de lozincile incendiare ale cutăror «parlamentari» de răsul «galeriei» și de ura, care vrea să-și joace cancanul ?

Aut — aut. Dl Ludovic Naudeau, unul din cei mai de seamă ziariști francezi, află la unul din înalții funcționari germani, de după războiu, un copilăș de 4—5 ani, «adorabil». Când tatăl copilului spune: «Salută pe domnul acesta... este un francez», «*îngerul blond*» se oprește și murmură: «Așa? Tu ești un francez? Afunci ești un păcătos (om de nimica = méchant)! Trebuie să te omoare!» Dl N. suspină: «...dacă micii germani sunt crescuți

în ideea că vor avea să omoare pe păcătoșii de francezi, va trebui și noi să pregătim pe micii francezi să omoare pe păcătoșii de germani. *Atunci ce se va alege de Europa?* «Illustration», 14 Martie 1925, art. de fond: «Franța și Germania».

«Să citim și noi cu atențiune aceste 42 de pagini (ale generalului Morgan, englez, în «Quarterly Review»). Generalul Morgan este *convins* că germanii se înarmează și că vor persista să se înarmeze, în ciuda oricărui control, câtă vreme restul Europei va fi înarmat. Generalul englez afirmă, după o petrecere de mai mulți ani în Berlin, ca membru al comisiunii interaliate, că ocuparea permanentă a Renaniei și a capetelor de poduri ale Rinului ar constitui unica garanție a unei păci durabile. Dar în ce fel își completează el ideea?

«Nu cred» zice el, «nu cred că Germania își va abandona prezentele proiecte militare câtă vreme va mai rămânea pe Rin un singur batalion francez sau englez. Și, pe de altă parte, prezența acestor batalioane pe Rin este singurul obstacol pentru reușita aceluiași probleme. *Iată enigma*».

«Da, într'adevăr, iată enigma. Să evacuezi Renania ar însemna să renunți la avantajii strategice, grație cărora nu s'ar putea face o ofensivă germană decât în condiții desavantajate. Să nu evacuezi ținutul, mai cu seamă dacă păzirea lui ar cădea în grija Franței singure, ar însemna să dai patriotismului german un stimulent și mai puternic decât a fost pentru francezi, după 1870, pierderea Alsaciei și Lorenei și o astfel de situație ar spori probabilitățile unui viitor războiu este, în toate privințele, inevitabil, vor spune că e mai bine să-l aștepti la Maienița și în Colonia decât

la Metz. Cei cari cred în posibilitatea de a evita o nouă conflagrație vor demonstra, dimpotrivă, că, pentru a ajunge, ar trebui înainte de toate de a evita să oferi germanilor un subiect, un motiv de exasperare».

«Vai! pe măsura ce examinezi un astfel de proiect (o înțelegere în trei: Anglia, Franța și Germania), vezi cum se nasc aparențele utopice, te gândești înainte de toate la *marile rivalități economice* atât de greu de conciliat, dar *cari* — într'aceea — *vor trebui conciliate* și cari vor fi conciliate, mai de vreme sau mai târziu, fie printr'o sforțare de învoielii, fie printr'un nou recurs la arme. Se întrevăd dificultățile aproape de neînălțurat pe cari le va avea de înfruntat, multă vreme, o asociațiune, în care unul din cei trei părtași va avea să se acomodeze unui regim, care-i restrânge prerogativele. Celce studiază dificultățile nenumărate, slevate de chestiunea viitoarelor noastre raporturi cu Germania, se sbate într'o rețea strânsă de contradicții și, în fiecare moment, îl copleșește perplexitatea. Cu toate acestea — fără de a ceda nimic din drepturile noastre și ținându-ne gata a aduce pierderi teribile aceluia, cari ar încerca într'o zi să ne atace, e clar că *n'am avea nici un interes*, cu populația noastră, care se află un declin, să căutăm cu orice preț *soluțiunile războinice*».

«Dacă s'ar putea întrevădea o posibilitate de pacificare, pentru multă vreme, ar fi creiată din încălcirea (îmbinarea) intereselor comerciale a puterilor rivale, din *căsnicia întreprinderilor lor* și s'au legat deja, în tăcere, în butul unor controverse răsunătoare, multe acorduri particulare. Numai în direcțiunea aceasta poți descoperi anumite raționamente ce îți dau să sperii. În momentul când stau să inchei această serie de articole (despre relația

între Franța și Germania), dacă este vorba să optez între utopie și fatalitatea unui războiu, care ar nimici

Europa, optez rezolut pentru utopie... în lipsa unui lucru mai bun».

(«Illustration», 14 Martie 1925.)

BIBLIOGRAFIE.

Scrierile lui Z. Bârsan: 1. «*Visuri de noroc*» (poezii) București — «Bibl. Sămănătorului»; 2. «*Impresii de teatru din Ardeal*». Arad 1908; 3. «*Ramuri*». Schițe, Budapesta, Bibl. «Luceafărului», 1906; 4. *Poezii*, București, Minerva, 1906; 5. Traducerea «*Salomeei*» de O. Wilde («Bibl. pentru toți», 1907); 6. «*Mărul*», dramă 2 acte. 7. «*Se face ziudă*», dramă; 8. «*Sirena*», piesă în 3 acte și «*Jurământul*», piesă în 1 act, Beiuș, edit. Lucian Bolcaș, 1912; 9. «*Nuvele*», București, «Bibl. Minerva» Nr. 159; 10. «*Trandafirii roșii*», poem dramatic, București, 1915; 11. «*Ca mâni va bate ceasul*», poezie, București, 1915; 12. *Poemul unirii*, scenetă, Sibiu 1922; Comedii traduse și localizate din italienește și franțuzește: «*Capriciul unui tată*», «*Invățata*», «*Steaua mea*», «*Cântecul cocoșului*», «*Nervosul*», «*Slugă la doi stăpâni*», «*Luna de miere*», «*Un prietin*», «*Drepturile sufletului*».

«*Arhiva someșand*», Nr. 1, an. I. Revistă istorică-culturală, condusă de doi din comisiunea de opt, care administrează pădurile grănițerești nășăudene. Articole culturale istorice, subscrise: Virgil Șotropa, Iulian Marțian, Dr. Al. Ciplea, Vas. Bichigian. Red. și administr. Năsăud, liceul «Gh. Coșbuc». În program se spune: «Vom publica în această rev. articole de tot felul: istorice, culturale, sociale, economice, lingvistice, cu un cuvânt articole, cari îmbrățișează trecutul și viața actuală a ținutului nostru. Nu vrem să facem regionalism exclusivist,

căci vor fi binevenite și articole din alte părți, dar un fel de patriotism local vom avea. Nu avem pretenții mari, dorim numai să contribuim și noi cu modestele puteri la complectarea edificiului istoric al României întregite.» Dorim viață lungă.

„*Lampra*“ a. V. nr. 14—15. Ca totdeauna așa și acum articolele dlui I. Simionescu vrednice de citit. De astădată ne vorbește despre «Jucăriile naturii» (diferite forme de «concrețiuni».) O schiță dureroasă: «Prietenul meu Belizarie» de dl A. Lascarov-Moldovan (dureroasă, fiindcă arată nerecunoștința unui om față de binefăcătorul său); o traducere din *Giovanni Papini*: «San Martin la Palma», nește amintiri din copilărie, semnificative (trad. de dl *Alexandru Marcu*); o colecție de cugetări frumoase despre cetitul cărților, din autori de seamă (culese de dl *Apost. D. Culea*); despre lucrul manual în școlile populare din Svedia, un studiu de dna insp. de lucru manual *Victoria I. Teodor*; un studiu despre învățământul actual din Rusia sovietică, de *V. Harea*; o cronică interesantă. — După cum vedem o revistă, care merită să fie citită și comentată.

Dela Goethe citire:

Nu e vorba ca să se dărime ceva, ci ca să se clădească — de cece să se bucore omenirea.

Contrarii cred că ne combat, dacă repetă într-una părerea lor și dacă nu dau nici o atenție părerii noastre.